

## บทที่ 6

### อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมไทย

ศาสนามีอิทธิพลต่อสังคมมนุษย์มาตั้งแต่โบราณกาล . เดิมทีเดิยวมมนุษย์ยังไม่มีศาสนา มนุษย์ได้ไขว่คว้าหาสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นความเชื่อถือต่างๆ เช่น แม่น้ำ ต้นไม้ ภูเขา พระอาทิตย์ พระจันทร์ ฯลฯ กล่าวง่าย ๆ ก็คือ มนุษย์มีศรัทธาและความเชื่อถือในธรรมชาติ ผีसाง เทวดา บรรพบุรุษตลอดจนเทพเจ้าต่าง ๆ นั้นเอง กาลเวลาล่วงเลยมา มนุษย์มีความคิดเจริญขึ้น อยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นเหล่าเกิดเป็นชุมชนและสุดท้ายได้นับถือศาสนาอันเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้สังคมมนุษย์ อยู่ร่วมกันได้โดยสันติ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีศาสนาเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวจิตใจ แต่ความเชื่อดั้งเดิมในเรื่อง ผีสาง เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ยังคงฝังอยู่ในความเชื่อถือศรัทธาของมนุษย์อย่างแน่นแฟ้น

โดยเหตุที่ศาสนามีความเกี่ยวข้องกับจิตใจมนุษย์ เป็นศาสตร์ที่วางแบบฉบับชีวิตให้มนุษย์ เป็นหลักเป็นที่พึ่งของมนุษย์และเป็นประทีปให้ความสว่างแก่มนุษย์ในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นการ แสดงออกของมนุษย์จึงมีเรื่องเกี่ยวกับศาสนาแทรกอยู่ในชีวิตประจำวัน ซึ่งถือเป็นเรื่องประเพณีที่ ประพฤติปฏิบัติกันต่อๆมา เช่น ประเพณีการเกิด บวช ตาย โกงจุก แต่งงาน การพลีบูชา พิธีกรรม ตลอดจนวันสำคัญทางศาสนา สิ่งเหล่านี้ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาทั้งสิ้น และเนื่องจาก วรรณกรรมเป็นเครื่องบันทึกเหตุการณ์ของสังคมแต่ละยุคสมัยของมนุษย์ ฉะนั้นอิทธิพลของศาสนาจึง ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก

อิทธิพลของศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมไทยนั้น อาจแยกออกได้ ดังนี้คือ

1. ปรัชญา พุทธศาสนามุ่งสอนให้คนกระทำความดี ละเว้นการกระทำความชั่วและกระทำ ให้ใจให้มองใสบริสุทธิ์ พุทธศาสนาสอนเรื่องกรรม กรรมเป็นเครื่องบันดาลเป็นเครื่องสร้างทุกอย่าง กรรมคือ การกระทำ กระทำไว้อย่างไรย่อมเกิดผลแห่งการกระทำเช่นนั้น เหมือนชวานาหวานพืช ชนิดใดย่อมได้รับผลของพืชชนิดนั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ใน อภินิหารเบญจกษัตริย์ ว่า

“หญิง ชาย คฤหัสถ์ บรรพชิต ควรพิจารณาเนืองๆว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้ รับรองผลแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่อาศัย เราทำกรรมอัน ไตไว้ ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม เราจักได้รับผลแห่งกรรมนั้น” และใน วาเสฏฐสูตรว่า

“บุคคลไม่ได้เป็นคนชั่ว ไม่ได้เป็นคนดี เพราะชาติ หากเป็นเพราะการกระทำ บุคคล เป็นชานา เป็นคิลปิน เป็นพ่อค้า เป็นคนรับใช้ เป็นโจร เป็นทหาร เป็นนักบุญชายัญ เป็นพระราชาก็เพราะการกระทำ โลกเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายผูกพันอยู่ที่กรรม เหมือนกับสลักลิ้ม เป็นเครื่องยึดรถ ที่แล่นไปฉะนั้น”

กรรมนี้เองทำให้คนและสัตว์ต้องเวียนว่ายตายเกิด เสวยวิบากกรรมอยู่ เมื่อใดดับกิเลส ตัณหาสิ้นดวงใจใสสะอาดบริสุทธิ์ สว่างและสงบปราศจากเครื่องรังรัดใด ๆ แล้ว เมื่อนั้นจะไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก เรียกว่า นิพพาน และในศาสนาฮินดูก็เชื่อเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด เช่นเดียวกัน

อิทธิพลของพุทธศาสนาต้านปรัชญาที่เชื่อเรื่องกรรมนี้ ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่องต่างๆ มากมาย ในความคิดของกวีในเรื่องกรรมนี้ มีความคิดว่า กรรมใดที่ทำแล้วย่อมได้รับผลของวิบากกรรมนั้นเสมอ ไม่มีผู้ใดฝืนกรรมลิขิตได้

ในลิลิตพระลอที่อ้างถึงเรื่องกรรม คือ พระลอทูลนางบุญเหลือขอไปหาพระเพื่อนพระแพง ณ เมืองสรอง แต่นางบุญเหลือห้ามไว้เพราะเป็นเมืองศัตรู พระลอทูลเรื่องกรรมว่า ไม่มีใครฝืนกรรมลิขิตได้

“ถึงกรรมจักอยู่ได้	ฉันใด พระเอย
กรรมบ่มีใคร	ฆ่าช้า
กุศลส่งสนองไป	ถึงที่ สุขนา
บาปส่งจำตกช้า	ช่วยได้ฉันใด
มิไปถึงแล้วและ	ถึงกรรม ก็ดี
ตกรรอกแสนศัลย์	หมิ่นไหม้
เสวยสุขไสดเสวยสวรรค์	เพราะอยู่ ก็ดี
บ่อยู่เลยลาให้	ธิดาชแล้วจักไป”

อีกประการหนึ่งที่กวีมีอ้างถึงเสมอเกี่ยวกับเรื่องกรรมก็คือ บุญ ทำให้พบกับ และบาปทำให้ต้องพรากจากกัน ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ตอนพระสมุทรโฆษคร่ำครวญถึงนางพินธุมิติ เมื่อพระโพธิ์พรากพระองค์มาจากนาง

“บุญใดนี้โททำ	และมานำไปสมนาง
บาปใดนี้หนอปาง	มาบ่าரசพะงางาม”

นอกจากนี้วรรณกรรมประเภทนิราศ ได้นำเรื่อง กรรม บาป บุญ มาพรรณนาเปรียบเทียบการจากนาง เพราะบาปและเคราะห์กรรมที่พรากสัตว์ ทำให้ผู้อื่นพลัดคู่ครอง เวรกรรมจึงตามสนอง

หรือการทำสิ่งใด ๆ แต่ไม่สมอารมณ์หมาย เป็นเพราะกรรมที่ทำได้แต่ปางก่อน ขัดขวางความสำเร็จ แนวความคิดเช่นนี้ กวีได้อธิพลมาจากศาสนาทั้งชั้น ตั้งตัวอย่างจากวรรณกรรมต่อไปนี้

ศรีปราชญ์ คร่ำครวญการจากนาง ในกำสรวลศรีปราชญ์ว่า

“ฤฯรมให้ชู้พราก	กันเพรง ก่อนนา
กรรมแบ่งเอาออกมา	ดั่งนี้
เวรานุเวรเอง	พระบอก บารา
ผิดชอบใช้หน้าหน้า	‘สูสสองส’

นายนรินทร์ธิเบศร์ คร่ำครวญการจากนาง ในโคลงนิราศนรินทร์ ว่า

“รอยบุญเรา่วมพ้อง	พบกัน
บาปแบ่งสองทำหัน	เท่าสร้าง
เพรงพรากสัตว์จำผัน	พลัดคู่ เขาฤฯ
บุญร่วมบาปจำร้าง	นุชร้างเรียมไกล”

พระยาตรังค์ คร่ำครวญการจากนางที่รัก ในโคลงนิราศพระยาตรังค์ ว่า

“จากมาเรือล่องน้ำ	เนตรไหล
เวรวิบัติกรรมใด	พี่สร้าง
แรงบาปจึงจูงไกล	สมรมิ่ง กุเอย
แรงพี่เดี่ยวสุดมล้าง	จากร้อยแรงกรรม”

สุนทรภู่ ได้ความคิดเรื่อง บาป บุญ กรรมสนองกรรม จากคติทางศาสนาและแสดง ออกในวรรณกรรมของตน หลายเรื่อง เช่น

“น้ำก้นองอยู่ในห้องชลาสินธุ์	จะกอบกินเค็มขมไม่สมหวัง
เหมือนไรค์อยู่ข้างกำแพงวัง	จะเกี้ยวมันก็จะเขียนเอาเจียนตาย
ทั้งนี้เพราะเคราะห์กรรมกระทำไว้	นี่กะไรจึงไม่สมอารมณ์หมาย”
“ศิโรราบกราบเท้าให้เปล้าจิต	รำคาญคิดอาลัยมีใครหาย
ชะรอยกรรมทำสัตว์ให้พลัดพราย	จึงแยกย้ายบิตุราชญาติกา
มาพบพ่อหัวใจด้วยไกลแม่	ให้ตั้งแต่ตราสร้อยละห้อยหา
ชนนีอยู่ศรีอยุธยา	บิดามาอ้างว่าอยู่กลางไพร”
	นิราศเมืองแกลง
“แต่ก่อนกรรมนำสัตว์ให้พลัดพราก	จึงจำจากนมน้องให้หมองศรี

เคยไปมาหาหน้่งในคลองนี้

เห็นแต่ที่ห้องคลองนองน้ำดำ”

นิราศพระประธม

นิราศธารโศกของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศ อ่างถึงกรรมทำให้พรากจากนางที่รักว่า

“กรรมใดให้จำจาก

เป็นวิบากพรากกันจร

ไกลข้างร้างแรมอร

ให้พี่คร่ำร่ำโศกา

กรรมใดจำจากเจ้า

สายสมร

ลำบากพรากเจียวจร

จากข้าง

ไกลข้างร้างแรมอร

วรภาคย์

เรียมคร่ำครวญอ้างว้าง

แทบให้โหยหา”

อิทธิพลของศาสนาในเรื่อง บาบบุญ คุณโทษ เวรกรรม ผังลึกลงในจิตใจคน สังสม สังสอนกันมานาน กวีซึ่งเป็นผู้หนึ่งในสังคมนุชย์ จึงได้สอดใส่ทัศนะกวีในเรื่องนี้ในวรรณกรรมของตน สำหรับกรรม อันเป็นปรัชญาของพุทธศาสนานี้ ขอลงท้ายด้วยบทพรรณนาความรัก ความอาลัยของพระลอที่มีต่อพระนางลักษณาวดีเป็นบทสรุปเรื่องนี้ ได้ดีที่สุดใน

“สิ่งใดในโลกล้วน

อนิจจัง

คงแต่บาบุญยัง

เที่ยงแท้

คือเงาคิดตัวตรง

ตรึงแน่น อยู่มา

ตามแต่บุญบาไปแล้ว

ก่อเกิดรักษา”

2. ธรรมเนียมนิยมในการแต่ง ธรรมเนียมนิยมในการแต่งวรรณกรรม กวีได้อิทธิพลและแรงบันดาลใจจากศาสนาหลายประการคือ

2.1 บทไหว้ครู กวีถือว่าครูเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ ครูเปรียบประดุจดวงประทีปทำให้เกิดปัญญา กวีจึงเคารพยกย่องครู ฉะนั้นก่อนที่กวีจะเขียนวรรณกรรม จึงไหว้ครูก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคล ครูที่เคารพของกวีได้แก่ พระพุทธเจ้า เทพเจ้าทั้งสามของศาสนาฮินดู คือ พระพรหม พระวิษณุ พระอิศวร และเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ที่กวีเคารพบูชา มีดังนี้

ประกาศแข่งน้ำโคลงห้า มีบทไหว้ครูบูชาเทพเจ้าทั้งสามของศาสนาฮินดู เพื่อให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์

“โอมสิทธีสรวงศรีแก้ว แม้วมฤตยู เอาจูเป็นแท่น แก้วนกลั่นฟ้ากลั่นดิน บินเอาครุฑมาขี่ ส้มอ้อสังข์จักรธรณี ภัรวดาว อสรแลงลาญทัก ททคณัจรนาย ทางพระแสงศรปลั้ววาท

โอมบรมเศวตราช ผายมาทลวงอคร้าว หัวเสด็จเห็นอ้ววเผือก เอาเงือกเกี้ยวข้าง อ่างหัตถ์จันทร์เป็นปิ่น ทรงอินทขยา สามตาพระแพรง แก้วเพชรกล้ำขำภิรมจัญไร ทางพระแสงศรอกนิवाद

โอมไชยะไชย ไชโสภคพรหมญาณ บานเคียรเกล้า เจ้าคลังบัวทอง ผยองเหนือขุนท่าน  
 ท่านรังก่อดินฟ้า หน้าจตุรทิศ ไทมิตรดา มหาฤคตราไตร อดไทยโลเกษ จงตรัสกัณฑ์ท่าน พิณาน-  
 ปรมาธิเบศ ไทเรศสุรสิทธิ์พ่อ เสวยพรหมานทรใช้น้อย ประณมบุญการดีแรก บูรณพบรู้อริย ก่อมา  
 แห่งพระแสงศรพรหมาค”

บทไหว้ครูในสมุทราโฆษคำฉันท์เป็นการบูชาพระพุทธเจ้าและเทพเจ้าทั้งสามของฮินดู

“ ๐ พระศรีศรีสรศาสดา	มีพระมัทรีมา
นุภาพพันตยาภิ	
๐ เนื่องนาคอสุรกษัตริย์	โอมณณโมล
บ่าววงในบาทกมล	
๐ ไปรดโลกทั้งสามภูมิณฑล	ท้าวพรหมบดล
กัณธแก่สรณบคลา	
๐ ขอนบน์อ้อมด้วยใจสา	ทรทูลบาทา
รพินทุพระมนีวร	
๐ ไหว้ไทธาดาสังข์กร	พระพิฆณอันสร
ศกคิไชยเดชะ	

บทไหว้ครูในอิสรราชคำฉันท์ กล่าวบูชาพระรัตนตรัย พระพรหมและพระคเณศ

“ ๐ ข้าขอเทิดทศนัษประณามคุณพระศรี	
สรรเพชญพระผู้มี	พระภาค
๐ อภิธรรมมาภิสมัยพระไตรปิฎกาวากย์	
ทรงคุณคะนิงมาก	ประมาณ
๐ นบสงฆ์สาวกพุทธพิสุทธอริยญาณ	
นาบุญบุญบุญบาน	บโรย
๐ อภิองค์อาทิกวีพิริยุตมโดย	
ดำรงดำรงบิปรย	ประพันธ์
๐ ผู้เริ่มรังพจมานตระกาลกมลกรรณ	
กัมกราบพระคุณขันธ	คเณศ”

บทไหว้ครู ในสุภาษิตสอนสตรี กล่าวบูชาพระพุทธเจ้าว่า

	“ประณมทตถันมัสการขึ้นเหนือเคียร
ต่างประทีปโกสุมปทุมเทียน	จำนงเนี่ยนนบบาทพระศาสดา

อันเป็นมิ่งโมลีสีทวีป  
ก็ล่วงลับดับไกลนัยนวล

ดังประทีปส่องทั่วทุกทิศา  
สู่มหาห้องนิพพานสำราญรมย์”

2.2 บทชมความรุ่งเรืองของศาสนา ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นอนแน่นอน ฉะนั้นหากบ้านเมืองเจริญรุ่งเรือง กษัตริย์ทรงทศพิธราชธรรมแล้ว ศาสนาก็เจริญรุ่งเรืองไปด้วย เพราะพระมหากษัตริย์ทรงเป็นเอกอัครศาสนูปถัมภก เมื่อศาสนาเจริญรุ่งเรือง บ้านเมืองสงบสุข วรรณกรรมจึงเกิดขึ้นมากมาย บทวรรณกรรมส่วนใหญ่ นอกจากจะชมความมั่งคั่งของบ้านเมือง ความกล้าหาญของกษัตริย์แล้ว ยังชมความเจริญรุ่งเรืองของศาสนาอันเป็นหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจด้วย เช่น

ศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง แสดงความรุ่งเรืองของศาสนา ว่า

“กลางเมืองสุโขทัยนี้มีพิหาร มีพระพุทธรูปทอง มีพระอัฐรารส มีพระพุทธรูปอันใหญ่ มีพระพุทธรูปอันราม มีพิหารอันใหญ่ มีพิหารอันราม มีปู่ครู..... มีเณร มีมหาเถร

เบื้องตะวันตกเมืองสุโขทัยนี้ มีอรัญญิก พ่อขุนรามคำแหง กะทำโอยทานแก่มหาเถร สังฆราชปราชญ์เรียนจบปฏิภโตรหลวงกว่าปู่ครูในเมืองนี้ ทุกคนลุกแต่เมืองศรีธรรมราชมา ในกลางอรัญญิกมีพิหารอันหนึ่ง มันใหญ่สูงงามแก่กม มีพระอัฐรารสอันหนึ่งลุกขึ้น”

โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ ชมความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาว่า

“อัญชยาศยงฟ้า	ลงดิน แลฤๅ
อำนาจบุญเพรงพระ	ก่อเกื้อ
เจดีย์ล่ออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแล้วเนื้อ	นอกโลรม
พรายพรายพระธาตุเจ้า	จยรจนนทร แจ่มแธ
ไตรโลกยเลงคือโคม	คำเข้า
พิหารรเบียงบรร	รุจิเรข เรืองแธ
ทุกแห่งห้องพระเจ้า	นงเงือง
ศาลาอเนกสร้าง	แสนเสา โสดแธ
ธรรมาสงูใจเมือง	สู่ฟ้า
พิหารย่อมฉลักเฉลา	ฉลุแผ่น ไล่ณา
พระมาศเลื่อมเลื่อมทล้า	หล่อแสง”

โคลงนิราศนรินทร์ ชมความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาว่า

“อุชฺชยายคล่มแล้ว  
สิงหาสน์ปรางค์รัตนบรร  
บุญเพรงพระหากสวรรค  
บงอบายเบิกฟ้า

เรื่องเรื่องไตรรัตน์พัน  
รินรลพระธรรมแสดง  
เจดีย์ระตะแขง  
ยลยั้งแสงแก้วแก้ว

โบลักระเบียงมรทพพัน  
ธรรมาสน์ศาลาลาน  
หอไตรระนังขาน  
ไชประทีปโคมแก้ว

ลอยสวรรค ลงฤ  
เจ็ดหล้า  
ศาสน์รุ่ง เรื่องแธ  
ฝักพินใจเมือง

พันแสง  
ค่าเช่า  
เสียดยอด  
แก่นหล้าหลากสวรรค

ไพหาร  
พระแก้ว  
ภายค่า  
กำฟ้าเพื่อนจันทร์”

นิราศกรุงเก่าของมหาฤกษ์ ชมความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ว่า

“อารามอร่ามห้อง  
ไตรรัตน์เรื่องสากล  
นำสัตว์สู่สถล  
เจดเจม้งใจดินฟ้า

พุทธรูปพระก่องแก้ว  
สรีตราชอารามพรต  
โปรดสรรพสัตว์ทศ  
ครองพิภพเย็นแก้ว

ธราดล  
กำหล้า  
ทิพยโมกข์ เมืองเอย  
เฟื่องพินฝักบุญ

มรกต  
เพริศแพรว  
ทศนบ เมืองเอย  
อยู่เพียงพุทธรองค”

2.3 ซาดก ซาดกคือ ลักษณะคำสอนประเภทหนึ่ง ในนวิงคสัตตฤศาสน์ของพระพุทธเจ้า เป็นคำสอนที่เล่าเป็นนิทานสอนใจ มีคติธรรมแฝงอยู่ในเรื่อง พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนโดยยกนิทาน ประกอบเพื่อให้ตรงกับจริตและอุปนิสัยของผู้ที่จะทรงสั่งสอนนั่นเอง ซาดกที่กวีนำมาเขียนขึ้นส่วนใหญ่ ได้แก่

ก. มหานิบาตซาดก คือ พระเจ้าสิบชาติหรือทศชาติ ที่มีผู้นิยมมากที่สุด ได้แก่ พระชาติสุดท้ายคือ เวสสันดรซาดก วรรณกรรมศาสนาเหล่านี้ เขียนขึ้นหลายยุคหลายสมัยเช่น

— มหาชาติคำหลวง สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ

- กายัมมหาชาติ สมัยพระเจ้าทรงธรรม
- ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก ฉบับคัดเลือก

นอกจากนี้ยังมีนิบาตชาดกและพระสูตรอีกหลายเรื่องที่กวีนำมาเขียนขึ้น เช่น

- บุณโณวาทคำฉันท์
- นันโทปนันทสูตรคำหลวง
- พระมาลัยคำหลวง
- อุเทนคำฉันท์
- ปฐมสมโพธิกถา

ข. ปัญญาสชาดก ภิกษุชาวเชียงใหม่เป็นผู้เขียนขึ้นเลียนตามแบบนิบาตชาดกและนำเอาเนื้อหาพื้นเมืองของไทยมาเขียนจึงต้องกับรสนิยมของไทย ฉะนั้นกวีจึงนำเนื้อเรื่องในปัญญาสชาดกเขียนวรรณกรรมศาสนาขึ้นหลายเรื่อง เช่น

- สมุทรโฆษคำฉันท์
- เสือโคคำฉันท์
- กลบทสิริวิบูลกิติ์
- กากีคำกลอน
- สรรพสิทธิ์คำฉันท์
- พระสุธนคำฉันท์

2.4 *เนื้อเรื่อง* เนื้อเรื่องของวรรณกรรมศาสนาเป็นคำสอนที่มุ่งชี้ให้เห็นผลของการกระทำ กล่าวคือการทำความดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน การทำความชั่วย่อมได้รับผลชั่วตอบแทน ชีวิตดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม ไม่มีผู้ใดจะหลีกเลี่ยงหนีจากกรรมลิขิตได้พ้น เนื้อเรื่องของวรรณกรรมศาสนา นอกจากจะเป็นคำสอนให้ประพฤติดี ละเว้นการกระทำชั่วแล้ว ยังประกอบไปด้วยเนื้อเรื่องที่ชี้ให้เห็นชัดถึงผลของการกระทำนั้น ๆ ด้วย เช่น ทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ทำชั่วตกนรก ตัวเอกของวรรณกรรมศาสนาโดยเฉพาะเรื่องที่น่ามาจากชาดก การกระทำตอนสุดท้ายมักจะต้องออกบวชบำเพ็ญศีลภาวนาเพื่อประพฤติพรหมจรรย์เสมอ

2.5 *การแต่งเปรียบเทียบวรรณกรรมดั้งเดิม* กวีได้รับแรงบันดาลใจจากวรรณกรรมศาสนา รุ่นเก่า ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู จึงนำเอาผลของการกระทำของตัวละครในวรรณกรรมนั้นๆ มาอ้างอิงอีกทีหนึ่ง เช่น เรื่องรามายณะ (พระราม—นางสีดา) อนิรุทธ์ (พระอนิรุทธ์—นางอุษา) สมุทรโฆษ (พระสมุทรโฆษ—นางพินธุมาตี) พระสุธน (พระสุธน—นางจิริประภา) พระสุธน (พระสุธน—นางมโนห์รา) รถเสน (พระรถเสน—นางกัจฉิ) ฯลฯ

โคลงนิราศทริภุญไชย อ้างถึง พระรถเสน—นางกักรี, พระสุธนู—นางจิรประภา, พระสมุทร  
 โฆษ—นางพินธุมาติ และพระอนิรุทธ์—นางอุษา

“กักรีนีราศร้าง	รถเสน
วานหวนในดินแดน	ค่าน้ำ
นางยักษ์ผูกพันเวร	มอมโมรู วันนา
อันพี่พลัดน้องช้า	เร่งร้อนระเทน
ปกาศิโยศสร้อย	สุธนู กักรี
สมุทรโฆษร้างพินธุ	แม่ม้าง
ขุนบาจากเจียนอุ	สาราช
ออกพี่แวนร้อนร้าง	กว่าเบื้องบูรเพ”

โคลงทวาทศมาส อ้างถึง พระราม—นางสีดา, พระอนิรุทธ์—นางอุษา, พระสมุทรโฆษ  
 —นางพินธุมาติ, พระสุธน — นางมโนห์รา

“ปางบุตรนักเรศไท่	ทศรถ
จากสีดาตายแล้ว	ลาศแล้ว
ยังคืนสู่เสาวคต	ยุพราช
ฤาอนุชน้องแคล้ว	คลาศไกล
ศรีอนิรุทธ์ราศร้าง	แรมสมร
ศรีอุสาจรโคล	คลาดแคล้ว
เทวานราจร	จำจาก
ยงพร้านำน้องแก้ว	คอบคีน
สมุทรโฆษร้าง	แรมพิน
ธูปดีตาลผืน	ไม้เต้า
ปางเจ้าขำจ้อถวิล	ลิ่วไลด
ยงพร้านำน้องเหน้า	ร่วมรยง
พระศรีเสาวเลขสร้อย	สุธน
จากมโนหราคยง	คติน้อง
ยงเงร็จไพโรสณท	สังวาศ
สังเวชนงนุชคล้อง	เคลือกองค”

โคลงกำสรวลศรีปราชญ์ อ้างถึง พระราม—นางสีดา, พระสุธน—นางจिरประภา, พระสมุทรโหมษ—นางพินธุมิติ

“รามาทิราชใช้	พานร
โถกนสมุทรวายาม	ผ่านฟ้า
จงถนนเปล่งศิลปคร	ผลาญราพณ์
ใครอาจมาขวางหน้า	กำยกอง
เพลงพลัดนรารดสร้อย	ษีดา
ยังขบคั่นสมสอง	เศกไท้
สุทนต์ประภาพอง	พัดจาก จयरแ
ยังคอบคั่นหว้ายไ้	สูสสองสั
ผยองม้ามณีกากเกอ	ฤทธิ กัศ
สองสสองเสวยรมย์	แท่นไท้
เพรงพินธุมิติพลัด	พระโหมษ
ขอนขาดสองหว้ายไ้	จากจयर”

3. ศรัทธาและความเชื่อถือ ศาสนาพุทธและศาสนายินดูเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นเวลาช้านาน ศรัทธาและความเชื่อถือในอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธรเจ้าและเทพเจ้าของอินดูยอมฝังลึกอยู่ในจิตใจของประชาชนชาวไทย ศรัทธาและความเชื่อถือนี้ กวีได้นำมาแทรกไว้ในวรรณกรรมของตนจะแยกให้เห็น ดังนี้

3.1 เทพเจ้าทั้งสามของศาสนายินดู ได้แก่พระพรหม พระวิษณุ และพระอิศวร ตลอดจนพระอินทร์ซึ่งเป็นเทพเจ้าดั้งเดิมของศาสนายินดูและศาสนาพุทธ กวีนำมากล่าวถึงเสมอในด้านความเคารพ เลื่อมใสและขอความช่วยเหลือ

นิราศทวาราวดีของ มหาฤกษ์ กล่าวเปรียบเทียบขอความช่วยเหลือจากพระพรหม ว่า

“บางขุนพรหมไ้บรมพรหมเมศร์	ขอพระเดชเสด็จทรงบนหงส์เห็น
ไปเกลี้ยกล่อมจอมขวัญว่าฉันเชิญ	ให้มาเทอญเรียมจะคอยอย่าหน่ายใจ”

นิราศวัดเจ้าฟ้าของ สุนทรภู่ กล่าวเปรียบเทียบพระพรหมซึ่งมีสี่หน้ากับมนุษย์มีหลายหน้าไม่น่าเชื่อถือ

“ถึงบางพรหมพรหมมีอยู่สี่พักตร์	คนรู้จักแจ้งจิตทุกทิศา
ทุกวันนี้มีมนุษย์อยู่ชุกชยา	เป็นร้อยหน้าพันหน้าพันหน้ายิ่งกว่าพรหม”

โคลงนิราศนรินทร์ มีสำนวนเปรียบเทียบเทพเจ้าของศาสนาฮินดู บทพรรณนาฝากนางที่  
ไฟเรายัง

“โถมแม่จกฝากฟ้า	ฤาดีน ดีฤา
เกรงเทพไทรณินทร์	ลอบกล้า
ฝากลมเลื่อนโถมบิน	บนเล่า นะแม่
ลมจะชายชักช้า	ชอกเนื้อเรียมสงวน
ฝากอุมาสมรมแม่แล้	ลักษมี เล่านา
ทราบสวามภูจักรี	เกลือกไกล
เรียมคิดจบจนตรี	โลกล่วง แล้วแม่
โถมฝากใจแม่ได้	ยังด้วยใครครอง”

อีกตอนหนึ่งในโคลงนิราศนรินทร์ ที่พรรณนาตัดพ้อเทพเจ้าของศาสนาฮินดู ที่ไม่ช่วยเหลือ

“พันเนตรภูวนาดั่ง	ดาระวัง ไฉสา
พักตร์สีแปดสอดพั่ง	อันอ้อ
กฤษณนทรเลอหลัง	นาคหลับ ฤาพ้อ
สองพิโยคร้าวร้อ	เทพท้าวทำเมิน”

รำพันพิลาปของสุนทรภู่ สุนทรภู่ขอพรจากพระพรหม พระอิศวร และพระนารายณ์

“ขอเดชะพระสยามบรมนาถ	เจ้าไกรลาสโลกามหาสถาน
ทรงงิ้วเผือกเงือกหงอนสังวรสังวาล	ถือพัดตาลตาไฟประลัยกัลป์
ประกาศิตอิทธิเวทพิเศษประเสริฐ	ให้ตายเกิดสิ้นสุดมนุษย์สวรรค์
ตรัสอย่างไรไปเป็นเหมือนเช่นนั้น	พระโปรดฉันเชิญช่วยอำนวยพร”
“ขอเดชะพระนารายณ์อยู่สายสมุทร	พระโพกฤษณะเค็เฉลิมเสริมพระเตียร
มังกรกอดสอดประสานสังวาลเวียน	ลิตเสถียรทันมหาวาสกรี
ทรงจักรสังข์หังคทาเทพาวุธ	เหยียบขำครุฑเที่ยวทวาทศราศี
ขอมหาอนุภาพปราบไฟรี	อย่าให้มีมารขวางระคาย”

3.2 ความเชื่อในเรื่องผีสิงเทวดาและการเซ็นสรวงบูชา กวีได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา

ฮินดูและความเชื่อถือดั้งเดิม จึงนำมาแสดงออกให้ปรากฏในวรรณกรรมของตน

โคลงนิราศสุพรรณ ของ สุนทรภู่ มีการบูชาพระไฟเพื่อให้รอดพ้นภัยอันตรายในป่า

“เสื่อชุ่มหม่มแน่นนั่ง  
ดึกยิ่งวิงเวียนไว  
จำเป็นเช่นพระไฟ  
ตัดดับกับเนื้อพร้อม

ระวังไฟ  
แหวดล้อม  
เพราะเหยื่อ เสื่อแหย  
พร่าตังสังเวย”

นิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ สุนทรภู่เชื่อว่าผีนางตะเคียนดุร้าย

“ระวังด้วกลัวตตะเคียนขวาง  
ว่าผีสาวสิงนางตะเคียนคนอง  
พอบอกกันยังมีทันจะขาดปาก  
กระทบผางตอนางตะเคียนดำ

เป็นเหยียงอย่างผู้เฒ่าเล่าสนอง  
ใครถูกต้องแตกตายลงหลายลำ  
เห็นเรือจากแจวตรงหลงถล่ำ  
ก็โคลงคว่ำล่อมลงในคงคา”

สุนทรภู่บนบานเจ้าแม่เขาสามมุขเพื่อให้พ้นจากพายุร้าย

“เห็นจวนจวนบนเจ้าเขาสามมุข  
พอลขาดค่าน้ำขันทกคลันคลาย

จงช่วยทุกถึงที่จะทำอวาย  
ทั้งสามนายหน้าขึ้นค้อยเฉื่อยมา”

การทรงเจ้าเข้าผีเมื่อสุนทรภู่เจ็บตามความเชื่อถือของชาวบ้านว่าสุนทรภู่เจ็บเพราะไม่เคารพบูเจ้า

“ให้คนทรงลงผีเมื่อพี่เจ็บ  
ไม่งอนง้อขอสู้อำตู่เขา

ว่าเพราะเก็บดอกไม้ที่ท้ายเขา  
ทำนุบูเจ้าคุมแค้นจึงแค้นทด

3.3 เทพเจ้าของศาสนาฮินดู และเรื่องราวต่างๆ ที่ได้จากมหากาพย์รามายณะ เช่น

เทพอรชุน รามสูร—เมขลา ทรพี—ทรพา นางอัปสร และพาหนะทรงของเทพเจ้า ฯลฯ

โคลงกำรตรวจสอบศรีปราชญ์ อ้างถึงเทพอรชุนในเรื่องปรัศุรามาวตาร

“เยียมมาเรือแก้ว  
นบเทพอรชุนบน  
มือพันพ้อมีบุญ  
เชิญพ้อเด็ดดวงซ้อย

การุณ ย่านนา  
บอกถ้อย  
แลส่อง ดุรา  
ซาบศรีสมศรี”

โคลงนิราศนรินทร์ อ้างถึงการสู้รบระหว่างพาลีกับทรพี ในรามายณะ

“หัวกระบืออกบินทรราชรำ  
ตัดกบาลกระบือดง  
สืบเคียรทรพีคง  
เสมอพ้อเด็ดสมรดิน

รณรงค์ แลฤ  
เด็ดหัว  
คำเล่า แลแม่  
ขาดด้วยคมเวร”

และในโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่อ้างอิงถึงลักษณะเขาควายที่เป็นรีว ๆ นั้น เพราะมี  
พาลีเหนียวในขณะการต่อสู้

“เขาควายรายร่องนิ้ว ว่าพญาพาลีทยาน ศรีตะกระบือกระบาน นิกเช่นเป็นรอยนิ้ว	นิทาน นานเอย ยุดพลัว บั้งบั้ง ยังแยะ เหนียวแน่นเห็นรอย”
--	--

โคลงนิราศนรินทร์ เปรียบความงามของหญิงอันเป็นที่รักงามยิ่งกว่านางอัปสร

“ชมแซกคิดใช้หน้า เดือนตำหนิงกลาง พิมพ์พักรแม่เพ็ญปราง ข้ากว่าแซไซยัม	นวลนาง ตายแต่มี จักเปรียบ ได้เลย ยังข้มอัปสร”
---	--

และกล่าวถึงนางเมขลา ล้อแก้ว รามสูร ขว้างขวาน นำมาเปรียบกับความทุกข์ของตนที่จากนาง

“อุทโฆสรามสูรขว้าง พรายมณีเมขลา อัมพรอุทรคราง เสียงสุดเสียงฟ้าไห้	ขวานฉวาง ล้อไหล เรียมคร่ำ ครวญแม่ ครุ่นค้นครางตาย”
--	---

ราพันพิลาปของสุนทรภู่ อ้างถึง พระฤๅษี ที่ช่วยกศ ลพ เป็นความเปรียบของผู้ที่ให้ความ  
ความเกื้อกูล

“ค้อยเบาบางสร้างโคกเหมือนโรคน้ำ ได้ห่มสีมัทมอนเสื่ออ่อนลาย เหมือนพบปะพระลิตาที่ปรารภ สนอมพักรรักษาด้วยการุณ	จะเดินยืนยังไม่ได้ยังไม่หาย ค้อยคลายอายุสุดสำที่ครองฉลองคุณ ช่วยบุตรลพเลี้ยงเหลือช่วยเกื้อหนุน ทรงสร้างบุญคุณศีลเพิ่มภิญโญ”
--	--

นิราศอิเหนา ของสุนทรภู่ อ้างถึงนางสุชาดา มเหสีของพระอินทร์และหงส์พาหนะทรงของ  
พระพรหม คร่ำครวญขอให้ช่วยค้นหา นางที่รัก

“ทั้งโกสีย์ตรีเนตรเห็นเหตุสัน หาไม่ฉันทวานแต่พระสุชาดา ทั้งพรหมฉันทวานแต่พาหนะหงส์ มั่นได้นุชบุษบาวีลาวณีย์	ว่ายุพินอยู่ที่ไหนนำไปหา ช่วยอุ้มพามาให้พบประสบกกัน จะได้ทรงเหาะแสงทูกแห่งสวรรค์ จะทำขวัญหงส์พรหมให้สมยศ”
--	--

นิราศพระปฐมของมหาฤกษ์ อ่างถึง นนทก

“บางขุนนนท์ที่ตองหนเหมือนนนทกข์ สุดจะปลุกปล้ำใจให้สบาย”

นิราศทวารวดีของมหาฤกษ์ อ่างถึง โค พาหนะทรงของพระอิศวร

“ไอ้โคทรงองค์คลี่นัฎาหนอ ฉันทจะขอพรพระองค์ทรงสวัสดิ์”

3.4 ยุคกาลของศาสนาฮินดู ยุคกาลของศาสนาฮินดูได้แก่ กฤตยุค ไตรตายุค ทวาปรยุคและกลียุค เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ รำพันในกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศกให้ภาพพจน์ของแต่ละยุค ได้ดียิ่ง

“ 0 กฤชดิยุคสุขสบายจริง	ทั้งชายหญิงสิ่งเกษมสรรพ
นฤไทยไม่พรากกัน	อยู่ชื่นชมสมสำราญ
กฤชดิยุคเป็นสุขแท้	ทรงธรรม
บุรุษสตรีเกษมสรรพ	สวัสดิ์ลา
นฤไทยไม่พลัดกัน	รักร่วม
สมสู่สนิทเสน่ห่า	สิ่งสิ่งสำราญ
0 ไตรตายุคพระรามา	จากสีดาอำโถมสมร
พระผลาญยักษ์มารมรณ	ได้สีดาอำองค์คืน
ไตรดาราเมศร้าง	แรมอร
องค์สีดาดวงสมร	หลากหล้า
พระผลาญหมู่่มารมรณ	ลาญชีพ
ได้สีดาสมรหน้า	อำเกล้าคลั่งองค์
0 ทวาปรยุคพระอนิรุทธ	จากนงนุชนางอุษา
สองคร่ำรำโศกา	นานมาไซ้ไรได้นางคืน
ทวาปรกลอนกล่าวอ้าง	อนิรุทธ
จากอุษาสมรนุช	แทบให้
สองครวญบัวนโศกสุด	แสนเสน่ห่า
ยามเมื่อนานมาได้	แนบน้องครองคืน
0 กลียุคเริ่มจากเจ้า	เมื่อใดเล่าจะกลับมา
โอร้องของฟ้า	ไกลพี่แล้วแก้วกลอยใจ
กลียุคเริ่มจากน้อง	นงพงา

โฉนจะกลับคืนมา	เร่งแล้ว
ไอน้องของเรียมอา	พลัดพราก
ไกลพี่น้องนางแก้ว	สวาทกล้ากลางใจ”

3.5 คติทางพุทธศาสนา อิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีต่อวรรณกรรมอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การกรวดน้ำแผ่ส่วนบุญกุศลแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว การแผ่เมตตาจิต การระลึกถึงพระพุทธรูป ช่วยให้พ้นจากภัยอันตรายและได้ขึ้นสวรรค์เมื่อสิ้นชีวิตไปแล้ว การไปนมัสการสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา เช่น พระพุทธรูป และบุคคลต่าง ๆ ที่มีอยู่ในพุทธประวัติ

นिरาสุพรรณของสุนทรภู่ กล่าวถึง การกรวดน้ำและแผ่ส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

“บางบ่าบ่ารุงแก้ว	กานดา
แก้วเนตรเขจรูราชรา	ร่างแล้ว
ถอบวดตรวจน้ำภา	ภพชาติ อื่นเอย
ชาติพี่แล้ว	คลาศค้ำข้างสมร”
“บางกรวยตรวจน้ำบัง	บุญทาน
สงนมนุชนิพพาน	ผ่องแผ้ว
จำจากพรากพลัดสถาน	ทั้งพี่ หนีเอย
เห็นแต่คลองน้องแล้ว	คลาศเลื่อนเดือนปี”

การแผ่เมตตาแก่เหล่าเทพารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา และเทพเจ้าอื่น ๆ

“จวนคำจำค้ำย่าน	บ้านทั้ง
ถอยหนีทั่วต้อง	แอบค้ำ
ตรวจน้ำร่ำรำพึง	แผ้ว ตัวเอย
ให้เหล่าเจ้าป่าอึ้ง	เทพสันดินสวรรค์”

นिरาสุขาของสุนทรภู่ กล่าวถึง การระลึกถึงพระพุทธรูปมีอำนาจคุ้มครองมิให้ภัยอันตรายมาแผ้วพานได้

“ถึงบางโพธิ์โอพระศรีมหาโพธิ์	ร่มนิโรธรุกขมูลให้พูนผล
ขอเดชะอนุภาพพระศพล	ให้ผ่องพ้นภัยพาลสำราญกาย”

นिरาสทวาราวดีของมหาฤกษ์ กล่าวถึง การทำบุญแล้วอธิษฐานขอให้พบกับผู้ที่ถูกใจอีก

“สิ่งใดใดฉันได้สร้างกุศล	ขอแผ้วผลส่งให้ท่านไปสวรรค์
แม้เกิดไหนให้พบประสบนัน	กว่าจะฉันพักตรึงซึ่งนิพพาน”

นิราศพระบาทของสุนทรภู่ กล่าวถึง ความเชื่อถือว่า การได้นมัสการรอยพระพุทธรูปแล้ว ตายไปก็ได้ขึ้นสวรรค์

“ด้วยเรียมรองมุลิกาเป็นข้าบาท      จำนิราศร้างนุชสุดสงสาร  
ตามเสด็จโดยแดนแสนก้นด้า      นมัสการรอยบาทพระศาสดา”

นิราศเมืองแกลงของสุนทรภู่ กล่าวถึง ความเชื่อเรื่องราวในพุทธประวัติ ว่า พระเทวทัตตกนรกเพราะทำร้ายพระพุทธเจ้า

“นายแสงหนึ่ลหลบไม่พบเห็น      ไอ้แสนเข็ญคิดน่าน้ำตาไหล  
น้อยหรือเพื่อนเหมือนจะร่วมชีวา      มาสูญเสียจากเมื่อยากเย็น  
จึงกรวดน้ำว่าต่ออาวาส      อันชายชาตินี้หนอไม่ขอเห็น  
มาลวงกันปล้นปลอกหลอกทั้งเป็น      จะซ้เช่นซ้ข้าให้สาใจ  
เดชะสัตย์อธิษฐานประจานแจ้ง      ให้เรียกแสงเทวทัตจนตัดชัย  
เหมือนชื่อตั้งหลังพิหารเขียนถ่านไฟ      ด้วยน้ำใจเหมือนมินหม้อทรชน”

3.6 อิทธิพลความเชื่อจากหนังสือไตรภูมิพระร่วงและพระมาลัยคำหลวง เป็นเรื่องเกี่ยวกับ สวรรค์ นรก เทวดา พระอินทร์ ครุฑ นาค ฯลฯ และกล่าวถึงพระศรีอารียซึ่งจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าองค์ต่อไปเมื่อผ่านกลียุคแล้ว

กวีมักกล่าวถึงจันทรกซึ่งมีหนามแหลมคม ใครทำผิดศีลข้อ 3 ในเบญจศีล ตายไปต้องขึ้นต้นจันว์ ได้รับความเจ็บปวดแสนสาหัส สุนทรภู่ กล่าวไว้ในวรรณกรรมเรื่องต่าง ๆ เช่น

“ยามยลต้นจันว์บ้า      หนาหนาม  
นิกษาปวบวับหวาม      ่วนแล้ว  
คงจะปะจันว์ทราม      สวาสติเมื่อ ม้วยแอ  
จันว์กับพื้หมี่แคว้ว      คั่นจันว์ลสูง”

โคลงนิราศสุพรรณ  
“จันว์รกสิบหกของคูลี่แหลม      ดังขวางแซมเสียมแขกแตกไสว  
ใครทำชู้คู่ท่านครันบรรลัย      ก็ต้องไปขึ้นต้นน้ำขนพอง”  
นิราศภูเขาทอง

มหาฤกษ์ กล่าวถึง จันว์รกไว้ในนิราศพระปฐม ว่า

“ถึงจันว์รายนามจันว์ทั้งอกหนาม      ไม่ลือนามพุ่งเฟื่องเหมือนเมืองผี  
จันว์รกสิบหกของคูลี่      คมเหมือนตรีกรดกริบระริบร้า

ใครสร้างกรรมทำชู้ด้วยคู่เขา  
ครั้นชีวิตบรรลัยก็ไปปลิว

ให้ร้อนเร่าร้างโรยอยู่ไทยทิว  
ไปขึ้นนั่งยมบาลประหารแห่ง

กวีอ้างถึงสัตว์ที่กล่าวไว้ในหนังสือไตรภูมิพระร่วง ซึ่งกวีได้แรงบันดาลใจจากหนังสือเล่มนั้น เช่นปลาใหญ่ นาค ทวีปทั้งสี่ ได้แก่ บุพพิเทหทวีป อมรโคยานทวีป อุตตรกुरुทวีป และชมพูทวีป ตลอดจนสวรรค์ฉกามาจร

โคลงนิราศนรินทร์ อ้างถึง แม่น้ำทั้งสี่ที่คั่นสี่ทวีป ปลาใหญ่ นาค เปรียบเทียบคร่ำครวญ กับความรัก

“นทีสี่สมุทรม้วย	หมดสาย
คิมิงคล้มังกรนาคผาย	ผาดส้อน
หยาดเหมพิรุณหาย	เหือดโลก แล้งแม่
แรมราคแลนร้อยร้อน	ฤๅเฝ้าเยี่ยมทน”
“ตราบขุนคิริขันธ์	ขาดสลาย แลแม่
รักบ่หายตราบหาย	หกฟ้า
สุริยจันทรขจาย	จากโลก ไปฤๅ
ไฟแล่นล้างสีหล้า	หอนร้างอาลัย”

นิราศพระบาทของสุนทรภู่ อ้างถึง สวรรค์ชั้นดุสิต ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นที่ 4 ในฉกามาจร

“ขอเทเวศร์เขตสวรรค์ชั้นดุสิต	คลใจมิตรอย่าให้เหมือนกับกรุงใหญ่
ให้เหมือนกรุงเราทุกวันไม่พรันใคร	นั่นแลใจเห็นจะครองกับน้องนาน”

นอกจากสวรรค์ทั้งหกชั้นแล้ว สิ่งที่กวีชอบกล่าวถึงด้วยเสมอก็คือ ป่าหิมพานต์ เขาไกรลาส เขาพระสุเมรุ ภูเขาสัตตบริภัณฑ์ แม่น้ำสี่พันดร นารีผล และวิทยาธร

นิราศอิเหนาของสุนทรภู่ กล่าวถึงสวรรค์ ป่าหิมพานต์ เขาไกรลาส เขาพระสุเมรุและภูเขาสัตตบริภัณฑ์

“หรือเทวัญชั้นฟ้ามาพาน้อง	ไปไว้ห้องช่องสวรรค์ที่ชั้นไหน
มั่นน้องน้อยลอยถึงชั้นตริงค์ไทร	สหัสนัยน์จะช่วยรับประคองประคอง
หรือไปปะพระอาทิตย์พิศวาส	ไปร่วมอาสน์เวชยันต์ผืนผยอง
หรือเมขลาพาขวนนวลละออง	เที่ยวลอลองเลียบฟ้าชมสาคร
หรือไปริมหิมพานต์ซานไกรลาส	บริเวณเมรุมาศราชสิงขร
หรือจะออกนอกเนมินอิสินธร	เที่ยวลอลยร้อนรอบผ่านภาลัย”

ภาคีกำลังของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) กล่าวถึงภูเขาสัตตบริภัณฑ์ ทวีปทั้งสี่ แม่น้ำ  
สี่พันตร และนารีผล

“ขอบอกยอดเขาพระเมรุมาศ  
แดงเขียวขาวเหลืองเรื่องนภางค์  
ทวีปน้อยสองพันเป็นบริวาร  
มีพฤษภาใหญ่ล้ำประจำทิศ  
ซ้ซมเขาแก้วทั้งเจ็ดชั้น  
หม่อมทามัจฉาแลนาคินทร์  
สารพัดมีสัตว์จุฑาบท  
สิงโตโคกิกเลนแลมังกร  
แล้วซ้ซบอกรุกษชาตินารีผล  
แต่ไม่มีวิญญูณ์เจรจากัน

แก้วประหลาดงามดีเป็นสี่อย่าง  
เกาะทวีปใหญ่กว้างทั้งสี่ทิศ  
สันฐานตั้งจอกลอยกระจิริด  
เกิดสถิตแต่ประถมแผ่นดิน  
มีน้ำคนหล่นลดชลาลินธุ์  
อันอยู่ในวารินสี่พันตร  
คชสี่ที่สิงทราชนลไกรสร  
นรสิงห์กินนรแลคนธรรพ์  
อันติดตันเปล่งปลั่งดั่งสาวสวรรค์  
วิชาธรรคนธรรพ์มาเขยชม”

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศ นำครุฑและนาค มาเปรียบไว้ในกาพย์เห่เรือ ว่า

“เรือครุฑยุดนาคหัว ลือลอยมาพาดผ่นผยอง  
พลพายกรายพายทอง ร้องโห่โห่ไอ้เหมา”

เกี่ยวกับเรื่อง พระศรีอารีย์ซึ่งเป็นความหวังของคนที่ต้องการความสุขในอนาคต กวีได้รับ  
อิทธิพลมาจากพุทธศาสนา โดยเฉพาะวรรณกรรม 2 เรื่อง คือไตรภูมิพระร่วงและพระมาลัยคำหลวง  
โคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ กล่าวถึง พระศรีอารีย์ ว่า

“ยังไปไม่พ้นพบ สงสาร  
ขอปะพระศรีอารีย์ อีกเล่า  
กราบถึงซึ่งพระนิพพาน ฝ่ายภาก หน้าเอย  
ขอสุขทุกข์โคกเศร่า สิ่งร้ายหายสูญ”

3.7 ความฝันและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่อาศัยไสยศาสตร์ ความฝันนั้นได้รับอิทธิพลมาจาก  
ชาตก ในเวสสันดรชาตก กล่าวถึงความฝันของนางมัทรีที่ซุชกจะมาขอสองกุมาร เมื่อฝันแล้วก็ต้องมี  
คำทำนาย ในชาตกเรื่องอื่น ๆ ก็มีมากมายหลายเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความฝันและการทำนาย ส่วนพิธีกรรม  
ทางไสยศาสตร์ เวทมนตร์ คาถา ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู คือ อาถรรพณ์เวท ฉะนั้น วรรณ  
กรรมไทย จึงมีเรื่องเหล่านี้แทรกอยู่เป็นจำนวนมาก

สำหรับความฝันนั้นมีต่าง ๆ กัน เช่น ฝันว่าจะได้ลาภ ฝันว่าได้พระอาทิตย์ พระจันทร์  
แก้วแหวนเงินทอง เมื่อทำนายแล้ว ก็จะเป็นว่า จะได้โอรส หรือ ธิดาบ้าง ได้ลาภบ้าง หรือได้รับ  
ทุกข์ภัยต่าง ๆ บ้าง เป็นต้น

ในเรื่องขุนช้างขุนแผน นางเทพทองฝันว่า

“ฝ่ายนางเทพทองนั้นนอนหลับ  
ว่าช่วงพลายตายกลิ้งดิ่งชัน  
ยังมีนกกตะกรุมหัวเหม่  
อ้าปากคาบข้างแล้ววางไป

พลิกกลับไปละเมอเพื่อฝัน  
พองขึ้นหัวนั้นเน่าโหลงไป  
บินเตร่มาแต่ป่าใหญ่  
เข้าไปในทอกลางที่นางนอน”

ขุนศรีวิชัยทำนายฝันว่า

“ขุนศรีวิชัยจึงทำนายฝัน  
ลูกเราจะเป็นชายทำนายไว้

ออเจ้าจะมีครุฑทำเป็นไรไม่  
เหมือนนกกตะกรุมตัวใหญ่คาบข้างมา”

บทละครเรื่องอิเหนา ประหม่อมสุทรฤๅเรป็น ฝันว่า

“มีพระสุริยงทรงกลด  
แจ่มแจ้งแสงสว่างทั้งโลกา

ซักรถมาในเวหา  
ตกลงตรงหน้านางรับไว้”

โทรทำนายว่า จะได้โอรส

“บัดนั้น  
พิเคราะห์ดูเห็นแจ้งไม่แคลงใจ  
อันพระสุบินนี้คืนนี้  
อาจองทรงเดชดังสุริยัน

ทั้งสี่โหราอัชฌาย์  
ต่างทูลถวายไปพลัน  
จะได้โอรสรักเป็นมั่นมัน  
ทุกนิเวศน์เขตขัณฑ์ไม่ด้านทาน”

สำหรับพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ตลอดจนจนเวทมนตร์คาถา กวีได้รับอิทธิพลจากศาสนา  
ฮินดูและนำเอาพิธีกรรมทางศาสนาพุทธมาผสม เรื่องทางไสยศาสตร์นี้กวีแสดงออกในวรรณกรรมของ  
ตนมากมายโดยเฉพาะความเชื่อถือศรัทธาทางด้านไสยศาสตร์นี้ฝังอยู่ในจิตใจคน ทุกยุคทุกสมัย แม้แต่  
สมัยปัจจุบันนี้ก็ยังมีอยู่ ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีกล่าวถึงเรื่องไสยศาสตร์มากที่สุด เช่น คาถามหา  
ละลายที่ผู้ชายนิยมใช้กับผู้หญิงเพื่อให้เคลิบเคลิ้มรักตน เรื่องขุนช้างขุนแผน พลายแก้วใช้คาถานี้  
กับนางพิม

“เนรพลาญจึงร้ายละลายข้า  
กำลังมนตร์คลหิมให้ยินดี

ประจำจิตประสมเนตรวิเศษศรี  
ไม่ขาดที่จะแลไปต่อตา”

นอกจากนี้ยังมีคาถาอำนาจต่าง ๆ เช่น อำนาจครุฑ อำนาจยักษ์ และมหาจิ้งจก ขุนแผนใช้  
คาถาอำนาจยักษ์กับแสนตรีเพชรกล้า เมื่อตวาดแล้วฟันทันที

“ขุนแผนตวาดอำนาจยักษ์  
แล้วยกง้าวเงือดผาดาดลงไป

เพชรกลางจะงักไม่ไหวได้  
ถูกหัวไหล่วาล้มลงจมอาน”

เวทมนตร์คาถาทำเสน่ห์ยาแฝด เป็นพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ ทำให้คนเกลียดกัน  
หรือรักกันได้เรื่องขุนช้างขุนแผน เถรขวาดเป็นผู้ทำให้พระไวยหลงนางสร้อยฟ้า

“หยิบขี้ผึ้งปากผีมามิทาน  
ลงอักษรเสกซ่อมแล้วซ่อมดม  
เป็นสองรูปวางเรียงไว้เคียงกัน  
อีกรูปหนึ่งลงชื่อพระไวย  
ปักหนามแทงตัวทั่วกายา  
ข้างยันต์พันด้วยใบเตารั้ง  
แล้วปั้นรูปสร้อยฟ้ากับพระไวย  
เถรนั่งบริกรรมแล้วเข้าป่า  
หันหน้าคว่ำกอดกันพัลวัน  
รูปนี้จึงฝังไว้ใต้ที่นอน  
แล้วเสกบั้งน้ำมันจันทร์ทา

เอาเถาพรายมาประสานประสมพลัน  
เข้าด้วยอาคมแล้วจึงปั้น  
ขี้ยันต์ลงชื่อศรีมาลา  
เอาหลังติดกันไว้ให้ห่างหน้า  
แล้วผูกตราสังมันขนันไว้  
ให้เนรจิวไปฝังป่าช้าใหญ่  
เอาใบรักซ่อนใส่กับเลขยันต์  
พอสองต้องรูปเข้าปล้นก็พลิกผัน  
เอาสายสิญจน์เข้ากระสนไว้ตรงตรา  
ไม่ข้ามวันก็จะร้อนลงมาหา  
ประสมด้วยว่านยาน้ำมันพราย”

นิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ กล่าวถึง พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ตอนทำพิธีเปิดหลุมตามลายแทง

“สายสิญจน์วางลงยันต์กันบ่ศาลา  
ข้าวสารทรายปรายปราบกำราบไป  
จุดเทียนน้อยร้อยแปดนั้นบ่กรอบ  
มนต์มหาวาหุติพิธีกรรม  
แล้วโรยรินดินทำคว่ำหอยโข่ง  
พอบ่กรงลงดินได้ยั้ง

ธงกระดาษบ่กลีหวีหวีไหว  
บ่เทียนชัยฉัตรเฉลิมแล้วเจิมจันทร์  
ล้อมเป็นขอบเขตเหมือนหนึ่งเขื่อนขันธ์  
แก้อาถรรพณ์ถอนฤทธิ์ที่บ่บัง  
จะเปิดโปงปูนเพชรเป็นเคล็ดขลัง  
สำเนียงดั่งดั่งเปรี้ยงแซ่เสียงคน”

อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นลัทธิที่นิยมในหมู่พวกโยคี ดาบส และศาสนายินดู ส่วนศาสนาพุทธ พระพุทธเจ้าไม่ทรงโปรดเรื่องการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เพราะมิใช่ทางไปสู่นิพพาน แต่พระพุทธเจ้า เคยทรงแสดงอิทธิปาฏิหาริย์เพื่อให้พวกนอกศาสนาเห็นความศักดิ์สิทธิ์ ด้วยเหตุนี้เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ จึงมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมไทยอย่างยิ่ง ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีกล่าวไว้มากมาย เช่น ตอนพลายงาม แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ล่องหนหายตัว แปลงกายเป็นเสือโคร่ง

“ว่าแล้วก็มีอันไหว้ครู  
หายตัวไปพลันมีทันช้า  
“เจ้าพลาญก็กลายเป็นคนเห็น  
โศกมึนยืนหยัดคัดกายา

ให้สิงสู่แล้วอ่านพระคาถา  
ต่อหน้าคนผู้อยู่ที่นั่น  
กลับเป็นเสือโคร่งตัวคร่ำคร่า  
ทำท่าเหมือนจะโลดโผนไล่คน”

กลางสังฆรณ์เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อถือศรัทธา ที่กวีได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ใน  
มหากาพย์เรื่องสังฆรณ์เกิดขึ้นในขณะที่ทำศึก ส่วนวรรณกรรมของไทยนั้น มักจะเป็นกลางสังฆรณ์  
เกี่ยวกับสัตว์ เช่น จิ้งจกทัก แมงมุมตือก ฯลฯ

ว่าพันพิลาปของสุนทรภู่ กล่าวถึงกลางสังฆรณ์ว่า

“หรั่งหรั่งเรื่อยเฉื่อยขึ้นสะอื้นอก  
เสียงแมงมุมอ้อมไข่มมาได้เพียง  
ฝ่ายฝูงหนูมุสิกกึกก้อง  
อนึ่งผึ้งซึ่งมาทำประจำรัง

สำเนียงนกแกลกแกลกแกลกเสียง  
ตือกเพียงฝั่งฝั่งตะลึงฟัง  
เสียวสยงยามยนิทวิลหวัง  
ริมบานยังบินร้องสยงเย็น”

3.8 ความเชื่อเรื่องวัน สิริ กาลกณี กวีได้รับคติเหล่านี้มาจากทั้งศาสนาพุทธและศาสนา  
ฮินดู สวัสดิรักษาของสุนทรภู่ กล่าวได้ชัดเจน ว่า

“อย่าลืมหองจอตสำหรับรักษาสิริ  
ว่าเข้าครุสุริโยโธทัย  
ผินพักตร์สู่บูรพทิศแลทักษิณ  
ที่นับถือคือพระไตรสรณา  
แล้วเอนอรรถตรัสความที่ตักก่อน  
ด้วยราศีที่ชะลอนลักษณ์  
ยามกลางวันนั้นว่าพระราศี  
พระอรุระประสุคนธ์วิมลมาลย์  
ครันพลบค่ำคล้าฟ้าสุธาवास  
จะรดน้ำชำระซึ่งราศี  
“อนึ่งวันชำระสระพระเกล้า  
ตัดเล็บวันพุธจันทร์กันจ้งไร

ตามคติโบราณท่านขานไช  
ตื่นนอนให้ห้ามโมโหอย่าโกรธา  
เสกวารินด้วยพระธรรมคาถา  
ถ้วนสามคราจึงชำระสระพระพักตร์  
จะถาวรพูนเกิดประเสริฐศักดิ์  
อยู่พระพักตร์แต่ทิวเวลากาล  
สถิตที่ทรงค์ให้สงรสาน  
จะสำราญโรคาไม่ราศี  
ฝ่ายเบื้องบาทซ้ายขวาเป็นราศี  
ห้ามสตรีอย่าให้พาดบาทยุคล”  
อังคารเสาร์สิ้นวิบัติบ่ใดม  
เรียนสิ่งใดวันพฤหัสบดี”

4. หลักธรรมและคำสอนของศาสนา หลักธรรมและคำสอนของศาสนา ก็คือ จริยธรรมนั่นเอง  
จริยธรรมนี้มีอิทธิพลเหนือจิตใจมนุษย์อย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่ทำให้คนอยู่ในสังคมอย่างเป็นสุข จริยธรรม

เป็นทั้งข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม กล่าวคือสิ่งที่ดีงามควรแก่การประพฤติปฏิบัติก็มีมาก และข้อควรเว้นในการประพฤติปฏิบัติเพื่อหลีกเลี่ยงจากความประพฤติชั่วและหายนะก็มีมากเช่นเดียวกัน จริยธรรมนี้มีอิทธิพลต่อกวีมาก กวีจึงนำมาสอดแทรกในวรรณกรรมของตนเท่าที่มีโอกาส จึงกลายเป็นภาษิตและคำสอนต่าง ๆ

4.1 โลกธรรม ได้แก่ ลภ เสื่อมลภ ยศ เสื่อมยศ สุข ทุกข์ สรรเสริญ และ นินทา กวีนำมากล่าวไว้ในวรรณกรรม เช่น

นิราศพระปฐมของมหาฤกษ์ ว่า

“ยามประดาชวาสนานิจาเอ๋ย  
วาสนาอาภัพลับเหมือนปูน

กระไรเลยมิตรญาติมาขาดสูญ  
มาอาตุรจุมดิ่งเสียจริงเจียว”

นิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ ว่า

“ห้องครุฑฐานรานร้าวถึงแก้วแสง  
ไอเจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก  
กระนั้นหรือชื่อเสียงเกียรติยศ  
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น

เผยอแยกยอดสุดก็หลุดหัก  
เสียตายหนักนิกน่าน้ำตากระเด็น  
จะมีหมดลวงหน้าหันตาเห็น  
คิดก็เขินอนิจจังเสียทั้งนั้น”

นิราศทวาราวดีของมหาฤกษ์ ว่า

“เมื่อแรกรักน้าผัดก็ว่าหวาน  
เหมือนคำหวานพาลนักมักเป็นลม  
บอระเพ็ดนั้นเป็นยารักษาโรค  
เหมือนคนซื่อพูดจาประสาใจ

ครั้นเนิ่นนานน้ำอ้อยก็กร่อยขม  
แต่เขามกกันว่าดีนี้กระไร  
แต่ว่าโลกเขาว่าขมหาขมไม่  
ไม่มีใครชมปากมียากเย็น”

เพลงยาวถวายโอวาท ของสุนทรภู่ ว่า

“อันข้าไทได้ฟังเขาจริงรัก  
เขาหน่ายหนีมิได้อยู่คู่ชิวา

แม้ถอยศกดีสิ้นอำนาจวาสนา  
แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ”

4.2 มงคลสูตร คือ สิ่งที่ดีก่อให้เกิดความสุข

ความเจริญแก่ชีวิต มี 38 ประการ ได้แก่

การไม่คบคนพาล การคบแต่บัณฑิต บุชาคนที่ควรบูชา ฯลฯ กวีนำมากล่าวอ้างในวรรณกรรมของตน และถือเป็นคำสั่งสอนทางศาสนาด้วย เช่น

นิราศพระปฐม ของมหาฤกษ์ ว่า

“อันหญิงร้ายชายชาติทรชน  
ที่สิ่งไรทุจริตอย่าคิดสมัคร

ให้หลีกพ้นอย่าได้มาสมาคม  
ขอให้รักสุจริตสนิหสนม”

เพลงยาวถวายโอวาท ของสุนทรภู่ สอนให้หลีกคนพาลและคบแต่บัณฑิต ว่า

“แต่คนร้ายหลายล้นย้อมปล้นปลอก	เลี้ยงมันหลอกหลอนเล่นเหมือนเช่นผี
อย่าพานพบคบค้าเป็นราศี	เหมือนพาลีหลายหน้าระอาอาย
อันคนดีมีสัตย์สันตติ์เที่ยง	ช่วยชูปเลี้ยงชูปเชิดให้เจิดฉาย
เอาไว้ใช้ใกล้ชิดไม่คิดร้าย	เขารักตายด้วยได้ด้วยใจตรง”

คำพูดที่เป็นสุภาษิต คือมีปิยวาจาตนเอง เพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่ สอนไว้ ว่า

“เขาทำชอบปลอมให้น้ำใจชื่น	จึงเริ่งรักแรงไม่ห่างหนี
ปรารถนาสารพัดในบุรุษี	เอาไมตรีแลกได้คงใจจง”

และสุภาษิตสอนสตรีสอนไว้ ว่า

“จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น	อย่าตะคองตะคอกให้เคืองหู
ไม่ควรพูดอ้ออิงข่มมึงกู	คนจะหลูล่วงลามไม่ขามใจ
มันจะเรียนวิชาทางค้าขาย	อย่าปากร้ายพูดจาอ้อณาสัย
จะช้อย่ายขายดีมีกำไร	ด้วยเขาไม่เคืองจิตระอิดระอา”

ความเป็นคนกตัญญู ในนิราศภูเขาทองของสุนทรภู่ สุนทรภู่มีความกตัญญูต่อพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตั้งความตอนหนึ่งพรรณนา ว่า

“พระนิพพานปานประหนึ่งศิระษะขาด	ด้วยไรรญาตียากแค้นถึงแสนเข็ญ
ทั้งโรคช้ำกรรมชดวิบัติเป็น	ไม่เล็งเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
จะสร้างพรตอดสำห้ส่งส่วนบุญถวาย	ประพุดตีฝ้ายสมณะทั้งวิชา
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุสิก	ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไป”

การนอบน้อมถ่อมตน ในเพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่ ว่า

“จงโอบอ้อมถ่อมถดพระยศศักดิ์	ถ้าสูงนั้กแล้วก็เขาเข้าไม่ถึง
ครันต่ำนั้กมักจะมีคิดรำพึง	พอกำกึ่งกลางนั้นขยันนั้ก
อันความคิดวิทยาเหมือนอาวุธ	ประเสริฐสุดซ่อนใส่เสียในฝัก
สงวนคมสมนั้กใครอีกชัก	จึงค่อยชักเชือดฟันให้บรลั้ย”

4.3 ไตรลักษณ์ คือ ลักษณะ 3 อย่างที่มีแก่สังขารทั่วไป ได้แก่ ความไม่เที่ยง 1 ความเป็นทุกข์ 1 และความมิใช่ตัวตน 1 (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) กวีได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาและนำมาสอดแทรกไว้ในวรรณกรรมของตน เช่น มหาฤกษ์ กล่าวไว้ในนิราศทวาราวดี ว่า

“อันเงินทองของหวงทั้งปวงนี้  
จะเป็นของเขารึอื่นไม่คั่นคง  
อนัตตาใช้ว่าของตนแท้  
ชีวิตนี้ไม่มีประกันเลย  
แม้มิได้ก่อสร้างทางกุศล  
จนสิ้นกับันบัลป้อนันต์

แม้ตระหนี่เก็บไว้เหมือนไหลหลง  
เพราะปลดปลงก็มีได้เอาไปเซย  
คงก็แต่บาปบุญเจ้าคุณเอ๋ย  
อย่าเฉยเมยหมั่นคิดอนิจจัง  
ครั้นวายชนม์ก็ไม่มีที่จะหวัง  
จะพบพระแต่ละครึ่งเห็นเต็มประดา”

นिरาศพระปฐมของมหาฤกษ์ กล่าวไว้ตอนเข้าห้องผู้หญิงและเทียบกับไตรลักษณ์ ว่า

“ถ้าใครเห็นก็บรรลุยังไม่ได้คิด  
ต้องจวนแสงสุริยาจึงลาจร  
ถึงอย่างนี้ศรีสวัสดิ์ยังตัดได้  
ควรจำนงปลงปลิตอนิจจา

เอาชีวิตแลกกายสายสมร  
รูปล้นปล้อนบุญปลอดจิ้งรอดมา  
ไม่มีใยเยื่อเส้นที่เท่าเกศา  
สังขารหลักเลียงไม่เที่ยงจริง”

นिरาศวัดเจ้าฟ้าอากาศของสุนทรภู่ กล่าวตอนเข้าไปใกล้ป่าช้า ว่า

“ระงับเงียบเขียบเสียงสำเนียงสังัด  
บรรดาศิษย์คิดกล่าวต่างหาเทียน  
อสุภกรรมกรรมฐานประหารเหตุ  
อันอินทรีย์วิบัติอนัตตา

ประติพัทธ์พุทธคุณค้อย่อนเคียร  
จำเรื้อเรียนรุกรขมูลพุนครุทธา  
ทวนสังเวชว่าชีวังจะสังขาร  
ที่ป่าช้านั้นแลเหมือนกับเรือนตาย”

4.4 อบรมมุข คือ ทางไปสู่ความฉิบหาย กวีได้รับอิทธิพลมาจากพุทธศาสนาเช่น การตม้นำ  
เมา เทียวกลางคืน ดิตดูการละเล่น เล่นการพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร เกียรติร้ายต่อการทำงาน ใน  
สุภาษิตสอนสตรี กล่าวสั่งสอนไว้ คือ

การตมนำมา

“หญิงเช่นนี้เห็นไม่มีเจริญแล้ว  
ลงสูบผื่นกินเหล้าอยู่เมามาย

ให้แ้วว่าอยู่ข้างทางฉิบหาย  
ไม่เสียดายอินทรีย์เท่าขี้เล็บ”

เทียวกลางคืน

“ข้างก็รักข้างนักเลงเล่นเครื่องครัน  
ห่มเปลาะคำทำปลอมออกกรอมกาย  
ครันไปไปใจแตกลงแหกคอก  
ควานูหมอรอไม่คิดเห็นผิดเชิง

เทียวกลางคืนคบเพื่อนเดือนหงายหงาย  
พวกผู้ชายซักพาเทียวร่าเริง  
ปะตะะปลอกตำผางวางจนเหลิง  
จะเปิดเบ็งเข้าป่าไปทำเดี่ยว”

## เล่นการพนัน

“เพราะมีนิ้วชี้ไปจึงไต่ยา  
บ้างเล่นเบี้ยเสียถั่วมีตะนง  
มีเข้าของเคยผูกให้ลูกเต้า  
ลงชั้นว่าผ้าผ่อนท่อนสไบ

แสนลำบากบอบน็อกยามักหลง  
หน้อยก็ลงจำนำเขาร่ำไป  
ก็เขียนเอาสนสุดหาหยุดไม่  
เอาไปไขว่เล่นไปจนโซโครม”

4.5 ทิศทก พระพุทธเจ้าทรงแสดงทิศทก ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลไว้ในสังคาลกสูตร กล่าวถึงการปฏิบัติต่อบุคคลต่าง ๆ ดังนี้คือ บิดามารดา ครูอาจารย์ สมณะ สามเณรียา บุตร ข้าทาส สุภษิตสอนสตรีสั่งสอนให้บำรุงเลี้ยงดู บิดามารดา ว่า

“เมื่อพ่อแม่แก่เฒ่าชรากาล  
ด้วยชนกชนนินันมีคุณ  
อุ้มอุทรบ่อนข้าวเป็นเท่าไร

จงเลี้ยงท่านอย่าให้อดระทดใจ  
ได้การดูแลเลี้ยงรักขามานใหญ่  
หมายจะได้ฟังพาทิดาวง”

และสั่งสอนให้ปฏิบัติต่อสามี ว่า

“จะมีคู่ก็ให้รู้ปรนนิบัติ  
อย่าคิดร้ายย้ายแยกทำแปลกปลอม

จะซื่อสัตย์สุจริตจิตถนอม  
มโนน้อมเล่นท่าต่อสามี”

5. ประเพณีและวันสำคัญทางศาสนา ประเพณีและวันสำคัญทางศาสนาทั้งศาสนา พุทธและศาสนาฮินดูเคยปฏิบัติ เมื่อศาสนาเหล่านี้แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทย ชาวไทยก็รับ ปฏิบัติสืบต่อมา กวีได้รับอิทธิพลจากทางศาสนาและสะท้อนภาพให้เห็นว่าสังคมในแต่ละยุคแต่ละ สมัย ปฏิบัติตามความเชื่อถือกันอย่างไร จะขอแยกกล่าว ดังนี้

5.1 ประเพณีเกี่ยวกับชีวิต หมายถึง ธรรมเนียมการปฏิบัติเกี่ยวกับชีวิตความเป็นอยู่ของ มนุษย์ในสังคมซึ่งเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ข้อปฏิบัติเหล่านี้ได้รับอิทธิพลมาจาก ศาสนาทั้งสัน กวีจึงนำมาประกอบไว้ในวรรณกรรมของตน ข้อปฏิบัติเหล่านี้ ได้แก่

ก. การอยู่ไฟ คือ การอยู่ไฟหลังการคลอดบุตรนั่นเอง เสฐียรโกเศศสันนิษฐานว่า ได้มาจากศาสนาฮินดู ศาสนาฮินดูถือว่าไฟชำระล้างมลทินให้หมดไปได้ เพราะการคลอดบุตรย่อมมี เลือดและสิ่งโสโครกต่าง ๆ ออกมา จึงถือว่าเป็นมลทิน ต่อมาคตินี้ได้เลื่อนไปคนชั้นหลังจึงเข้าใจว่า เป็นเรื่องของการบำบัดรักษาโรค ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงการอยู่ไฟ ตอนนาง ทองประศรีคลอดพลายแก้ว ว่า

“เอาขันใส่อู่แล้วแกว่งไกว  
เดือนหนึ่งออกไฟไม่หมองมัว

แม่เข้านอนไฟให้ร้อนทั่ว  
ขม้นแบ่งแต่งตัวนำเอ็นดู”

ข. การทำขวัญเดือนและการตั้งชื่อ 'ได้อธิพลมาจากศาสนายินดู ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติของชาวยินดู เรียกว่า สังสการ ชาวยินดูทำพิธีตั้งชื่อเด็ก เรียกว่า นามกรรม เมื่อเด็กมีอายุได้ 12 หรือ 14 วันในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงการตั้งชื่อ ปลายแก้ว

“พ่อแม่ปรึกษากันยายาย ฝ่ายตาตะแคงเป็นหมอดู บ้ชาลวันอังคารเดือนห้า กรุงจีนเอาแก้วอันแพรวพราว ให้ใส่ปลายยอดพระเจดีย์ใหญ่ เรียกวัดเจ้าพระยาไทยแต่โรมา	จะให้ชื่อหลานชายอย่างไร คิดคุณเลขอยู่ในหลานชาย ตกฟากเวลาสามชั้นฉาย มาถวายพระเจ้ากรุงอยุธยา สร้างไว้แต่เมื่อครั้งเมืองหงสา ให้ชื่อว่าพรายแก้วผู้แว่วไว”
---	---

ค. การโกนผม การไว้จุก 'ได้รับอิทธิพลจากข้อปฏิบัติทางศาสนายินดู ซึ่งพรหมณ์เป็นผู้ทำพิธีจุทการกรรม ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงการโกนผมไฟ ปลายเพชรบุตรพระไวยกับนางศรีมาลา เมื่อเด็กมีอายุได้ 3 เดือน

“สามเดือนโกนหัวให้ลูกชาย เสมาป่วหล้าทั้งกำไล	ญาติกาทั้งหลายทำขวัญให้ ขุนแผนเอามาให้แก่หลานย่า”
---	--

ง. การโกนจุก เป็นพิธีทางศาสนายินดู ซึ่งเรียกว่าเกศานตกรรม ไทยได้รับอิทธิพลมาจากฮินดูและทำพิธีโกนจุกเมื่อเด็กอายุได้ 11—13 ปี ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กำหนดงานโกนจุกพลวยงาม ว่า

“ทองประศรีดีใจได้ฤกษ์ยาม จะโกนจุกสุกดิบชั้นสิบค่ำ	ได้สิบสามบี่แล้วหลานแก้ว แกทำน้ายาเงินต้มดินหมู”
--	---

สำหรับษัตริย์ เรียก การโกนจุกเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าว่า โสกันต์ ส่วนหม่อมเจ้าเรียกว่าเกศากันต์ สมัยรัชกาลที่ 5 ได้จัดพระราชพิธีแห่ โสกันต์ ดังโคลงว่า

“ปางทรงดำริห์ให้ พระราชกนิฐอัน เพื่อพระเกียรติภิญโญ เหตุนิยมไว้ให้	แห่โส กันต์แยะ สนิทให้ เจริญยิ่ง ยศนา พ้องใจ”
---	--

จ. การแต่งงาน ได้อธิพลมาจากศาสนาฮินดู ได้แก่พิธีวิวาห์กรรม คือการหลั่งน้ำ เพื่อแสดงความหมายว่ายกให้ มอบให้ ไทยเราเปลี่ยนแปลงเป็นรดน้ำ และชดน้ำ เพิ่มเติมการสวมมงคลให้คู่บ่าวสาวในภายหลัง ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงงานแต่งงานหลายแก้วกับพิมพ์

“พระสงฆ์สวดมนต์รำกระหน้าไป นางมันแม่แปรกแทรกเข้ามา	เอน้ำชดสาดให้อยู่จนว่า ขุนช้างเข้าคร่าเอาข้อมือ”
---	---

โคลงนิราศนรินทร์กล่าวถึงการสวมมงคลในพิธีแต่งงานว่า

“มหาชัยชัยฤกษ์น้อง รับร่วมพุทธมนต์สงฆ์ เสียดเคียรแม่ทัดมง ชยเขตชุมญาติห้อม	นาฏลง โรงฤ เศกข้อม คลคู เรียมเอย มอบให้สองสม”
---	--

ฉ. การเผาศพ ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาฮินดู ฮินดูถือว่าไฟชำระล้างสิ่งต่าง ๆ ให้บริสุทธิ์ได้ เมื่อเผาศพแล้ว ญาติจะเก็บอัฐิไว้เพื่อบูชา ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงการเผาศพ ขุนศรีวิชัย และพันศรโยธา

“อยู่มาศรีประจันเทพทอง ผิวเราสิม้วยมรณา จำจะแต่งการศพเสียให้ได้ จึงพร้อมใจกันในทันที จึงให้แต่งการศพที่วัดเขา บ้างก็ทำตาชะแสงแฉงเพดาน “ครันครบสามวันก็ปลงศพ	ทั้งมองตรงตริกแล้วปรึกษา ครันจะนั่งไว้ซำก็ไม่ได้ อย่าให้ลำบากแก่ทราภมี นิมนต์สมิขรวิสม์ท่านสมภาร ช่างเขาฉลุฉลักจักสาน ปลุกเมรุมันผูกไว้เบื้องบน” ญาติกามาครบอลหม่าน”
---	--

5.2 ประเพณีเกี่ยวกับเทศกาล เป็นประเพณีที่เกี่ยวกับงานเทศกาลต่าง ๆ ซึ่งได้คติมาจากศาสนาเป็นข้อปฏิบัติทั้งในศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู เป็นวันสำคัญต่าง ๆ ในศาสนาที่เคยยึดถือปฏิบัติกันมาและอิทธิพลเหล่านี้มีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเป็นอันมาก

ก. เทศกาลสงกรานต์ สงกรานต์เป็นประเพณีของชาวอินเดียฝ่ายเหนือซึ่งมีภูมิประเทศอยู่ในเขตหนาว มี 4 ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน ฤดูหนาว และฤดูใบไม้ผลิ วันมหาสงกรานต์ตรงกับวันที่ 13 เมษายน เป็นวันและเวลาเชื่อมต่อระหว่างฤดูหนาวกับฤดูใบไม้ผลิ เป็นระยะเวลาที่ดี

ที่สุด วันมหาสงกรานต์จึงถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ มีการเล่นนักขัตฤกษ์สงกรานต์กัน สำหรับประเทศไทยมี 3-ฤดู คือ ฤดูร้อน ฤดูฝน และฤดูหนาว ฉะนั้นเมื่อพ้นฤดูหนาวก็เข้าฤดูร้อน การเล่นสงกรานต์ของชาวอินเดียตรงกับฤดูร้อนของไทยเราพอดี ประชาชนส่วนใหญ่ว่างจากการทำไร่ไถนา จึงถือเอาวันสงกรานต์เป็นวันทำบุญใหญ่ และมีการละเล่นสนุกสนาน ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงวันสงกรานต์ว่า

“พี่จะกล่าวเรื่องเมืองสุพรรณ  
จะทำบุญให้ทานการศรัทธา  
หญิงชายน้อยใหญ่ ไปแออัด  
ก่อพระเจดีย์ทรายเรียรายไป  
นิมนต์สงฆ์สวดมนต์เวลาบ่าย  
แล้วกลับบ้านเตรียมการเลี้ยงเจ้าชู้

ยามสงกรานต์คนนั้นก็พร้อมหน้า  
ต่างมาที่วัดบำเลไล  
ชนทรายเข้าวัดอยู่ขั้วไขว่  
จะเลี้ยงพระกะไว้ในพรรังนี้  
ต่างฉลองพระทรายอยู่ยังมี  
บังจสารพัดจัดแจงไว้

นิราศเดือนของนายมี กล่าวถึง เทศกาลสงกรานต์ ว่า

พวกมนุษย์สุดสุขสนุกครัน  
ทั้งผู้ตีเชิญใจใส่องคาส  
ล้วนแต่งตัวทักวันสงกรานต์  
ที่เด่นแก่แม่หม้ายไม่มีใครเทียบ  
ที่กาดัดซัดสรวยทั้งกาย

“โอ้ฤดูเดือนห้าหน้าคิมหันต์  
ได้ดูกันพิศวงเมื่อสงกรานต์  
อภิบาทพุทธรูปในวิหาร  
ตุสคราญเพริศพรังทั้งหญิงชาย  
สูดเปรี้ยวกินหวานลูกหลานหลาย  
เที่ยวถวายน้ำหอมน้อมศรัทธา”

กาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศกของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ พรรณนาเทศกาลสงกรานต์ว่า

“เดือนห้าอำโถมงาม  
สงกรานต์การบุญไป  
เดือนห้าอำรูปล้ำ  
การออกสนามเหลือหลาย  
สงกรานต์การบุญผาย  
พระพุทธรูปฤาวัน

การออกสนามตามพีไศล  
ไหว้พระเจ้าเข้าขนิณฑ์ถวาย  
โถมฉาย  
หลากเหล่าน  
ตามพี  
แต่งเข้าขนิณฑ์ถวาย”

ข. เทศกาลเข้าพรรษา เทศกาลเข้าพรรษา เริ่มต้นตั้งแต่เดือน 8 ไปสิ้นสุดลงในกลางเดือน 11 เป็นระยะเวลา 3 เดือน ระหว่างนี้ฝนตกชุก ครั่งพุทธกาลพระภิกษุต้องจาริกโปรดสัตว์ไปเหยียบย่ำข้าวกล้าของชาวนาเสียหาย พระพุทธองค์จึงทรงบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์หยุดพักเดินทางชั่ว

ฤดูฝน 3 เดือน ในศาสนาซิกข์เช่นเดียวกัน ศาสดามีบัญญัติให้สาวกหยุดพักตลอดฤดูฝน 3 เดือน เพราะระยะนี้สัตว์และพืชกำลังเจริญ เกรงว่าจะไปเบียดเบียนชีวิตต่าง ๆ ให้ได้รับอันตราย

เทศกาลเข้าพรรษาชาวบ้านจะนำดอกไม้รูปเทียนและพุ่มต้นไม้พร้อมทั้งเครื่องใช้ประจำวัน อันควรแก่พระสงฆ์ไปถวายพระที่วัด ในนิราศเดือนของนายมี กล่าวถึงเทศกาลเข้าพรรษาว่า

“ถึงเดือนแปดแดดอับพยับฝน	ฤดูดลพระวษาเข้ามาวาง
จวนจะบวชเป็นพระสละนาง	อยู่เห็นห่างเห็นกันเมื่อวันบุญ
ประดับพุ่มบุปผาพฤษภกระถาง	รูปแรดช้างโคควายชายกันวัน
ศุกดาเข้าพราหมณ์งามละมุน	ต้นพิกุลันจิตต์จริง
ต้นไม้ทองเสาธงหงษ์ผิง	คู่สิ่งเขายายพวกชายหญิง
อนุรุธุดกนิรชะอันพรั่ง	มีทุกสิ่งขอมานุชาพระ”

นอกจากนี้ก่อนเทศกาลเข้าพรรษาเล็กน้อย ประเพณี ไทยนิยมบวชกุลบุตรเพื่อสืบพระศาสนาด้วย ในโคลงพระราชาธิราชวาทสมาส ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ามหามาลา กรมพระยาบำราบปรปักษ์ ว่า

“อาสาพหมาสเข้า	พรรษา กาลแธ
เชื้อพระวงศ์ราชา	ธิดาขไท
เพื่อประโยชน์ทรงศึกษา	บทพระ ภิกษุแธ
อิกกับสามเณรให้	แห่บ้างบางปี”

ก. เทศกาลสารท สารทคือวันสิ้นเดือน 10 ชาวบ้านจะนำโภชนาหารพร้อมทั้งกระยาสารทและกล้วยไข่ไปตักบาตรธารณะกันที่วัด ตามคติโบราณถือว่า การได้เก็บเกี่ยวผลครั้งแรก จะต้องนำสิ่งเหล่านั้นมาสังเวชบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในศาสนายินดูก็มีพิธีศราทต่าง ๆ เช่น การเซ่นสรวงบูชาเทพเจ้าหรือผีสาวที่เป็นผู้บันดาลให้พืชพรรณธัญญาหารงอกงาม การทำบุญตักบาตรกระยาสารทของไทย จึงได้แบบอย่างมาจากชาวอินเดียนี้เอง นิราศเดือนของนายมี กล่าวถึงเทศกาลสารท ว่า

“ถึงเดือนสิบเห็นกันเมื่อวันสารท	ใส่อังคาสโภชนากระยาหาร
กระยาสารทกล้วยไข่ ใส่โตกพาน	พวกชาวบ้านถ้วนหน้ามาธารณะ
เจ้างามคมท่มสี่ชูลินบ	แล้วจับจบบัณฑ์นมศีระ
หยิบข้าวของกระยาสารทใส่บาตรพระ	ธารณะเสร็จสรรพกลับมาเรือน”

ง. เทศกาลเทศน์มหาชาติ การเทศน์มหาชาติกำหนดระหว่างเดือน 11 ติดต่อกับเดือน 12 ตามคติทางพุทธศาสนา ถือว่าการได้ฟังเทศน์มหาชาติจบในวันเดียว จะได้ขึ้นสวรรค์ ได้พบพระศรีอาริย์ในวโรกาสเรื่องขุนช้างขุนแผน กล่าวถึงประเพณีการฟังเทศน์มหาชาติ ว่า

“ถึงเดือนสิบจวนสารทงฆาตวัน	คิดกันจะมีเทศน์ด้วยศรัทธา
พระมหาชาติทั้งสิบสามกัณฑ์	วัดป่าเลไลยก์ในวันพระหน้า
ตาปะขาวเต่าแก่แซ่กันมา	พร้อมกันนั่งปรกษาที่วัดนั้น”

โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส กล่าวถึงเทศกาลเทศน์มหาชาติว่า

“มหาชาติบอกแบบไว้	ปรากฏ
มีเมื่อจวนฝนหมด	เกือบแล้ง
เดือนสิบเอ็ดสิบสองจรด	จวบต่อ กันเอย
น้ำลดลมซัดแห้ง	ไร้แล้วนาวาย”
“บ้างมีมหาชาติทั้ง	คาถา พันเอย
มีที่บ้านศาลา	วัดข้าง
จ่ายกันแจกฎีกา	ตามพวก พ้องพ้อ
หวังประโยชน์สืบสร้าง	เพื่อพ้องเมตไตรย”

จ. เทศกาลทอดกฐินและลอยกระทง เดือน 11 แรมค่ำออกพรรษาและตลอดไปจนถึงเดือน 12 เป็นเทศกาลทอดกฐิน และวันสุดท้ายของเทศกาลทอดกฐิน คือ ก่อนวันแรมค่ำ 1 ของเดือน 12 ฉะนั้นฤดูกาลทอดกฐินจึงมาสิ้นสุดเอาวันเพ็ญเดือน 12 อันเป็นวันลอยกระทงด้วย การลอยกระทงตามคติทางศาสนานี้ดูนั้น เขาทำเป็นกระทงจุดประทีปลอยไปตามกระแสน้ำ เพื่อบูชาพระลักษมี ส่วนของไทยนั้นถือว่าการบูชารอยพระพุทธรูปที่หาดทรายแม่น้ำนัมมทา

โคลงพระราชพิธีทวาทศมาส กล่าวถึงเทศกาลทอดกฐินและลอยกระทง ว่า

“ดลแรมแปดค่ำตั้ง	ตามจา รัตเฮย
เสด็จพยุหยาตราคลา	คลาศเต้า
สกลมารคกำหนดอา	วาศใหญ่ แลเฮ
ถวายกฐินแต่เจ้า	ภิกษุทั้งแรมฝน”
“ชาวแพชาวบ้านเหล่า	ชาวชน
ต่างก็ทำตามจน	เล็กน้อย
เรือหยวกดอกกอบล	บานเบิก ลอยเฮย
จับพลับพลึงจ้อยจ้อย	รูปน้อยหนึ่งเทียน”

นิราศเดือนของนายมี กล่าวถึงเทศกาลทอดกฐินและลอยกระทง ว่า

“เดือนสิบเอ็ดเสร็จจรุระพระพรษา  
ลงเรือเพียบพายยกเหมือนนกบิน  
สนุกสนานขานยาวสาวสนั่น  
แพ้นชะปะตาพุดจาลอง

“เดือนสิบสองล่องลอยกระทงหลวง  
ดอกไม้ไฟโชติช่วงเป็นดวงแดง  
เสียงนกบินพราดพรวดกวัดไ้อื้อ  
ล้วนผู้คนลั่นหลามตามสะพาน

ชาวพาราเซิงแซ่แท้กรุ่น  
กระแสน้ำสุดปลายกระจายฟอง  
บ้างแข่งกันต่อสู้เป็นคู่สอง  
ตามทำนองเล่นกรุ่นสนั่นทุกปี

ชนทั้งปวงลอยตามอร่ามแสง  
ทั้งพลุแรงตึงตังตั้งสะท้อน  
เสียงทอหวิวเฮฮาอยู่จำวาน  
อลหม่านนาวาในสารคร”

6. ส่วนวนและสุภาษิต ศาสนามีอิทธิพลต่อวรรณกรรมเป็นอันมาก ถ้อยคำต่าง ๆ ที่กวีนำมาใช้นั้น กวีนำมาจากเรื่องราวต่าง ๆ ในศาสนาและนำมาเปรียบเทียบ จนเกิดเป็นส่วนวนและสุภาษิตมากมาย ส่วนวนเหล่านี้ติดปากใช้สอยอยู่เสมอ เมื่อพูดหรือเขียนก็เข้าใจกันได้ทันที ส่วนวนได้มาจากทั้งศาสนายินดู และศาสนาพุทธ ส่วนสุภาษิตเป็นข้อความที่ใช้สั่งสอน เปรียบเสมือนข้อปฏิบัติและคติยังมิให้หลงกระทำผิด เพื่อให้รู้จักโลกและชีวิตมากขึ้นนั่นเอง ส่วนวนและสุภาษิตที่ได้รับอิทธิพลจากศาสนา ขอแยกให้เห็น ดังนี้

6.1 ส่วนวน หมายถึงคำพูดที่เป็นชั้นเชิงไม่ตรงไปตรงมา แต่ให้มีความหมายในคำพูดนั้น ๆ ต้องคิดจึงจะเข้าใจ ส่วนวนที่ได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา ได้แก่

ก. แก้ววัด หมายถึง รุ่งงาม คือ ผู้บวชอยู่วัดนานทำให้ความประพฤติอย่างเวลาบวชติดเป็นนิสัย จะพูดจาหรือทำอะไร ช่างระมัดระวังทำให้ชักช้ารุ่งงาม

ข. กิ่งก่าได้ทอง หมายถึง เยอยิ่งเพราะได้ดีหรือมีทรัพย์ขึ้นเล็กน้อย ส่วนวนนี้ได้มาจากเรื่องกิ่งก่า โนมโหสถชาดก วรรณกรรมไทยอ้างอิงถึงส่วนวนนี้บ่อย ๆ เช่น

“มิ่งทั้งเจ็ดคนอ้อชาติข้า  
ทำแก้วเนื้อแก้วตัวหนังหัวพอง

“ยังเยอแผยอัยกเยอ  
กิ่งก่าได้ทองกล  
หยิ่งนักจักให้ผล  
แจกเสพยาพิษสน

เห็นกูไปมากี่จองทอง  
เหมือนกิ่งก่าได้ทองผูกคอไว้”

ไชยเชษฐ์ 5.2

ยกตน  
เยียงน้น  
พลันโค่น หักแ  
สุดสิ้นเสียขนม

พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 5

ค. กรวดน้ำคว่ำขัน กรวดน้ำคว่ำกะลา หมายถึง ตัดขาดไม่คบหาสมาคมตามธรรมดา การกรวดน้ำเป็นการแผ่ส่วนกุศล แต่สำนวนนี้มีความหมายถึง ตั้งใจแน่วแน่อย่างเช่นพระเวสสันดร หลังน้ำประทานนางมัทรีให้กับพราหมณ์ ส่วนคว่ำกะลามีความหมายอย่างเดียวกับคว่ำบาตร คือ ไม่คบหาสมาคมด้วย วรรณกรรมไทยใช้สำนวนนี้หลายเรื่อง เช่น

“ยังจะทำแสนงอนค้อนข้าๆ  
กูจะตรวจน้ำคว่ำชะนงน

คั้นมือจะใคร่ต้อยสักร้อยทน  
ถึงยากจนขาดจากพี่น้องกัน”

สังข์ทอง ร. 2

“จึงว่าแก่สายทองจงจำน  
ได้ตรวจน้ำคว่ำกะลานั้นวันนั้

ล้างตะพานบ้านเรือนเอาตีนสี  
อันจะกลับคืนคืออย่าสงกา”

บทละครขุนช้างขุนแผน

“ไ้อยามยากจากเมืองแล้วลื้มมั่ง  
จะกรวดน้ำคว่ำขันจนวันตาย

มาร้ายุงเวทนาประดาหาย  
มันเจ้านายท่านไม่ใช้แล้วไม่มา”

นิราศเมืองแกลง—สุนทรภู่

“มาเห็นฤทธิฤกษ์ภูอาณุภาพ  
ได้กรวดน้ำคว่ำขันจนวันตาย

ก็เข็ดทลากลมพาดำราหาย  
ให้ภูตพรายไพรโขมดที่โชดดิน”

นิราศวัดเจ้าฟ้า—สุนทรภู่

ง. คว่ำบาตร หมายถึง การตัดออกจากสมาคมทั่วไป มาจากทางพุทธศาสนาคือผู้ใดไม่เคารพต่อศาสนา พระสงฆ์จะไม่ให้เข้าวัดหรือคณะสงฆ์อีกต่อไป แปลตามตัวว่า พระสงฆ์คว่ำบาตรของท่านเสีย ไม่รับของที่ใส่บาตร เมื่อพระสงฆ์ไม่รับของจากใคร ก็เท่ากับว่าผู้นั้นไม่ได้บุญ

จ. งอมพระราม หมายถึง ลำบากเต็มที มาจากเรื่องรามายณะ พระรามต้องออกเดินป่า 14 ปี รบกับพวกทศกัณฐ์ ตลอดจนมิตรสหายยักษ์หมดแล้ว จึงได้นางสีดากลับคืนมา ทำเอาพระรามงอม

“ถ้าพิเภกนักปราชญ์ทางโหราศาสตร์ไม่คอยบอกให้พระรามแก้ไขอยู่แล้ว ทศกัณฐ์จะงอมพระรามที่ไหน เกรงพระรามจะงอมพระรามไปเองเสียอีก”

ลัทธิวิทยา

ฉ. ชักแม่น้ำทั้งห้า หมายถึง พุดหวานล้อมเพื่อเอาประโยชน์ มาจากมหาเวสสันดรชาดกแม่น้ำทั้งห้า ได้แก่ คงคา ยมุนา อจิรวดี สรรพ และมทิว ในประเทศอินเดีย

“ถ้าเราได้ออกส ด้วยตะแกลลาดในเชิงภิกขาจาร เมื่อจะหูลของสองดรณราชกุมารเด็ก  
พูดว่านล้อมด้วยคำยอ ชักเอาแม่น้ำทั้งห้าเข้ามาล่ออุปมาถวายเสียก่อน แล้วจึงหวนย้อนขอต่อเมื่อ  
ภายหลัง”

มหาเวสสันดรชาดกกัณฑ์กุมาร

“ผ้าชุกพลันถึง  
แล้วชักแม่น้ำทั้งห้า  
เล่ห์ฉลาดอาจยอก  
จึงพระเวสสันดร

ทำถามซึ่งโรคาธา  
เปรียบปัญญาชโลธร  
ขอไปตกสองบังอร  
ยกลูกอ่อนให้เป็นทาน”

กลอนสวดทศชาดกของพระยาปริยัติธรรมธาดา (แพ)

ช. ชายผ้าเหลือง หมายถึง ผ้าเหลืองที่พระสงฆ์นั่งห่ม ในเรื่องสุบินกลอนสวด กล่าว  
ถึงนางสุภาติมิบุตรชื่อสุบิน ได้บวชเณร ส่วนนางทำบาปมากตกนรก พระยายมจึงมาเอาตัวไปทำโทษ  
ในนรก

“นางเจ้าร้องไห้รำไร  
ตกใจเพียงจกม้วยมรณ์

แลเห็นชู้ดีไฟ

นางว่าแสงเพลิงเหลืองอ่อน

เหมือนชายจัวร์

ลูกผู้บวชเป็นเณร

ปฏิบัติรักษาพระเณร

เรียนธรรมจะเจน

ขอบุญมาช่วยมารดา”

สุบินกลอนสวด

“ข้าพเจ้าได้ยินอยู่เนื่องๆ ตามชาวบ้าน บางคนมีแต่บุตรหญิง ไม่มีบุตรชาย เห็นบุตรคนอื่น  
บวชเป็นสามเณร ก็พากันบ่นว่า บุญของเขา เขาได้เห็นชายผ้าเหลืองลูกชาย นำปล้มอกปล้มใจ ถ้า  
ปะเป็นลูกของเราเป็นชายได้บวชเช่นนั้นบ้าง เราจะชื่นใจทาน้อยไม่”

ปัญหาพยากรณ์

ช. เชื่อน้ำมนต์ หมายถึง น้ำถือ เชื่อถือ ได้มาจากลัทธิไสยศาสตร์ของศาสนาฮินดู  
เช่น รตนน้ำมนต์หรือ กิณน้ำมนต์ ทำให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ คนจึงเชื่อถือ ถ้าไม่นับถือ ไม่เชื่อถือ  
ก็ว่า ไม่เชื่อน้ำมนต์ ในวรรณกรรมเรื่องขุนช้างขุนแผน ตอนนางพิมว่าพลายแก้ว

“มาเทียบดูกับเจ้าจอมหม่อมคนนี  
พูดเพราะดังเคาะน้องวงวน

ราวสักหกสิบสี่ ไม่ขัดสน  
ไม่รักเขื่อน้ำมนต์แล้วสับไป”

ฉ. เดาสวด หมายถึง พูดเตาไปโดยไม่ถูกต้อง สวดเข้าใจว่ามาจากการสวดต่าง ๆ เช่น  
สวดมัลย์ สวดสัปิน ตลอดจนสวดมนต์ เวลาสวดก็เตาไปผิด ๆ ถูก ๆ

“ในขั้นต้นถ้าไม่นำวิธีทำซึ่งเป็นหลักของการมาให้ทราบกันเสียก่อนก็จะคลำหาเงื่อนไขกันไม่ถูกคิด  
ไปก็เท่ากับเตาสวด หามีผลอย่างใดไม่”

#### ผดุงวิทยา

ญ. ต้นกะฎี หมายถึง เป็นคนสนิทหรือคนโปรด มาจากลูกศิษย์ของสงฆ์ที่พระสงฆ์  
ไว้วางใจให้ดูแลรักษาสิ่งของของท่านต่างหูต่างตา ต่อมาคำนี้ เรียก ก้นกะฎี ก็มี

ค. ต้องศรคามเทพ หมายถึง เกิดความรัก กามเทพเป็นเทพเจ้าองค์หนึ่งในศาสนา  
ฮินดู วรรณกรรมนำมาใช้เรียกต่าง ๆ กัน เช่น ศรคาม ปีนกาม และ กามเทวะ

“เลงแลใดก็เห็น  
โถกจะครากจริง  
เร่งคิดเร่งทุกข์  
ปั่นกามยงย่น

แลเป็นทุกข์ลำบาก  
กุ่ม  
เร่งมเมอจิตมัน  
รหด”

“คิดถึงประหนึ่งชีพ  
กามเทวะเตร่ตรึง

อนิรุทธคำฉันท์  
ประทุกลีบผะกามึง  
ระดิกกลุ้มกุสมศรี”

เฉลิมเกียรติยศคำฉันท์—กรมราชป้า

ด. ตกนรกทังเป็น หมายถึง ลำบากแสนสาหัส มาจากเรื่องความเชื่อในสวรรค์  
ทางศาสนา เปรียบความสุขสบายเหมือนอยู่ในสวรรค์ และความทุกข์ยากลำบากเหมือนอยู่ในนรก

“ขุนแผนว่าจะอยู่คู่ไม่ได้  
เหมือนกับตกนรกทังเป็น

ในคุกใหญ่ยากแค้นมันแสนเข็ญ  
มิได้เว้นโทษทัณฑ์สักวันเลย”

#### เสภาขุนช้างขุนแผน

ฉ. ตักบาตรถามพระ หมายถึง จะให้สิ่งหนึ่งสิ่งใดแก่ผู้ใด ในเมื่อผู้นั้นเต็มใจรับอยู่  
แล้วไม่ต้องถามว่าจะเอาหรือไม่เอา เมื่อจะให้ก็ให้ทีเดียว ส่วนวนนี้ได้มาจากพระสงฆ์ ที่ออกบิณฑบาต  
คือ การบิณฑบาตก็ประสงค์ให้คนใส่บาตร เมื่อจะใส่บาตรแล้วจึงไม่ต้องถามอีก เห็นพระมาก็ใส่  
ทีเดียว

ท. ตรัสรู้ หมายถึง รู้เอาเองว่าเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ เป็นคำที่ใช้กับพระพุทธเจ้าตอน ออกมหาภิเนษกรรมแล้วสำเร็จพระโพธิญาณ เรียกว่า ตรัสรู้ คือรู้ทางที่จะให้พ้นทุกข์ได้มรรคผล นิพพานด้วยพระองค์เอง

ธ. ทรพี หมายถึง อกัตถัญญไม่รู้คุณบิดามารดา มาจากควายทรพีที่ฆ่าทรพาซึ่งเป็นบิดา ของคนตาย ในเรื่องรามายณะ

“ขหน้าว่าเฮ้ยอายทรชน  
มึงเหมือนทรพีอายข้า

ต่อยกปากบ่นเพราะตั้งตัว  
มาไล่ชีวิตบิดาบังเกิดหัว”

“ผลาญพงษ์เผ่าเหล่ากอทรลักษณ์  
เหมือนพวกมึงซึ่งไม่รู้จักกู”

เสภาขุนช้างขุนแผน  
ชื่อว่าอกัตถัญญุพิษ  
ตั้งทรพีตัวรอยจะคอยชีวิต”

พระอภัยมณี

น. เทศน์ หมายถึง พุตติ พูตว่า หรือ ด่า ฯลฯ มาจากพระสงฆ์แสดงธรรมซึ่งเป็น คำสอน เรียกว่า เทศน์ หรือเทศนา

“ดิฉันละชอบสบหูหั่นัก ทำไมผู้หญิงสบจึงต้องมีคนคอยตีเตือน ไปละตายตายนี้ถ้าคุณอ่วม  
รู้ละก็ ดิฉันคงถูกเทศน์กัณฑ์โตแน่ละ”

เจ้าคุณเจ้าชู—ร.6

บ. บนบานศาลกล่าว หมายถึง ขอร้องให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเหลือ มาจาก การบนบาน ศาลพระภูมิ ศาลเจ้า ของศาสนาฮินดู

“ลางคนบนบานศาลกล่าว  
สงสัยได้ถามถึงธานี

ให้ยายท้าวคนทรงลงผี  
เหตุการณ์ครั้งนดหรือร้าย”  
อิเหนา ร. 2

“แล้วบนบานศาลกล่าวเจ้านาย  
มาดแมนมีชัยชนะคลี

จะถวายหัวหมุกกับบายศรี  
จะให้มืออิเหนาสักแก้วนี้”  
สังข์ทอง ร. 2

ป. ปิดทองหลังพระ หมายถึง ทำสิ่งสำคัญแต่คนไม่เห็นคุณค่า ย่อมไม่ได้รับการยก-  
ย่องนับถือ มาจากการปิดทองพระพุทธรูป

“แต่ทหารผู้ไปทำหน้าที่เช่นนี้... นับว่าเป็นหน้าที่ซึ่งพอจะเปรียบได้กับการปิดทองหลังพระ”

พระบรมราโชวาท ร. 6

“จะแน่วแน่แก้ไขในสิ่งผิด  
จะยอมตายหมายให้เกียรติดำรง

จะรักษาตจมชีวิตเป็นมุยมง  
จะปิดทองหลังองค์พระปฏิมา”  
เพลงพระราชนิพนธ์ “ความผ่องอันสูงสุด”

ผ. ปล่อยม้าอุปการ หมายถึง ทำอะไรอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือใช้ให้คนอื่นออกเที่ยว  
พาลหาเรื่องหรือให้เกิดมีเรื่องขึ้น เพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งของตน มาจากเรื่องรามายณะตอน  
พระรามทำพิธีปล่อยม้าอุปการ

“แล้วเดินพลาغب่นพลาغبตามทางไป  
ทำปล่อยม้าอุปการเที่ยวพาลเขา

คนอะไรอย่างนี้ไม่มีอาย  
เห็นโง่งมาแล้วจะจับไปปรับหมาย”  
พระอภัยมณี

ผ. ผ้าเหลืองร้อน หมายถึง การอยากสึกจากพระออกมาเป็นฆราวาส มาจากการบวช  
แล้วกระวนกระวายใจอยากสึก

“ไม่มีสุขลุกมาหาอาจารย์  
ดังกองเพลิงเริงรมเข้าสู่สมทรวง  
จึงสิ้นบุญที่จะบวชด้วยบาปก่อน  
จะขอลาผ้าเท้าเจ้าคุณไป

กราบกรานบอกว่าทุกข์ลูกใหญ่หลวง  
มันโห้งว่องเหงามระทมใจ  
ผ้าเหลืองร้อนพาดตัวเข้าไม่ได้  
ไม่วยให้เห็นจะม้วยด้วยไฟราง”

เสภาขุนช้างขุนแผน

พ. พระอินทร์มาเขี้ยว ๆ หมายถึง ไม่เชื่อ  
เดือตร้อนพระอินทร์จะลงมาช่วยเสมอ

มาจากนิทานชาดก โดยที่เวลามีเรื่อง

“จึงขบนางกำนัลทันใด  
ให้พระอินทร์ลงมาเขี้ยวเขี้ยว

ออกไปเสียวยามาพาที่  
ก็ไม่เหลียวแลดูอยู่จุ  
ควี ร. 2

“ยังขันขัดมัดวันขอยู่ไฟ  
อยู่แต่คั่นหนึ่งถึงครู่เดียว

หัวจะขาดปลิวไปไม่ทันรู้  
พระอินทร์มาเขี้ยวเขี้ยวไม่ให้อยู่  
ไชยเชษฐ์ ร. 2

ภ. มารผจญ หมายถึง คอยขัดขวางไม่ให้ทำอะไรได้สำเร็จสมประสงค์ มากจากพุทธ-  
ประวัติ ตอนพระพุทธเจ้าจวนจะสำเร็จพระโพธิญาณ มีพญามารยกพลมาขัดขวาง

“ตั้งใจมาให้ทานพอเป็นบุญ  
ผิดชอบอะไรเล่าแต่เท่านั้น

ใช้จะคั่นเคยรู้จักมักจี่  
จะทำบุญแต่ละทีก็มีมาร”  
รามเกียรติ์ ร. 2

ม. แม่ทูนหัว หมายถึง หญิงที่รัก มาจากรามายณะ ตอนทศกัณฐ์ทูนนางอุมาไว้บน  
เศียรพาหะทูนหัวไปยังกรุงลงกา

ย. ไม่ลงโบสถ์ หมายถึง เข้ากันไม่ได้ มาจากการอธิกรณ์ระหว่างสงฆ์ เกิดความ  
รังเกียจกัน ไม่ยอมลงโบสถ์ร่วมสังฆกรรมกัน

“กว่าจะได้ตัวเจ้าพนักงานมาตรวจศพ และอนุญาตให้จัดการเข้าหีบได้ ศพนั้นก็เน่าส่งกลิ่น  
พุ่งอยู่ในเรือนแล้ว เพราะอำเภอกับตำรวจยังไม่ลงโบสถ์กันเข้าได้”

ครูเทพ

ร. ราพณาสูร หมายถึง สูญราบไม่มีเหลือเลย มาจากเรื่องรามายณะ ราพณาสูรเป็น  
ชื่อทศกัณฐ์

“เมื่อคืนนี้ไปเสียไฟแจกจนเงินทุนค่าเหล่าราพณาสูร บ่นออกว่าได้เจ้ามือใหม่มีอมันขึ้นเหลือสู”  
ละครไทยไปอเมริกา

ด. วัตรอยเท้า หมายถึง มุ่งแก้แค้น มุ่งอาฆาต ฯลฯ มาจากเรื่องรามายณะตอนที่  
วัตรอยเท้าพ่อ คือ ทรพา เมื่อเห็นรอยเท้าเท่ากันก็ไปทำขน

“แม่ลูกชั่วหัวต่อทำชั่วรู้  
ผลาญพงษ์เผ่าเหล่ากอรลักษณ์  
เหมือนพวกมึงไม่รู้จักกุนัน

จนพี่ข้าย่าปู้ไม่รู้จัก  
ชื่อว่าอกตัญญูพิช  
ดังทรพีวัตรอยจะคอยขวิด”  
พระอภัยมณี

ว. เถรส่องบาตร หมายถึง หลงงมงาย ถูตามไปโดยไม่รู้เหตุผล ฯลฯ มาจากพุทธ-  
ประวัติ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวินัยเกี่ยวกับการรักษาบาตร

“แต่ก็ไม่ใช้ว่าจะถือตามผู้ใหญ่เหนือตนอย่างงมงายจนไร้เหตุผลอันเป็นปัจจัยแห่งหายนะซึ่งได้  
มีลักษณะว่าอาจินกัไป ทานก่อน ๆ เคยทำมาอย่างไรก็ทำอย่างนั้น ดังคำว่า” เถรส่องบาตร” ”

การปกครองคณะสงฆ์ของศิริธรรม

ศ. เห็นกงจักรเป็นดอกบัว หมายถึง เห็นผิดเป็นชอบ มาจากเอกนิบาตชาดกเรื่อง  
มิตตวินทุชาดก

“แต่แรกรักหักจิตไม่คิดกลัว  
ครันเห็นชัศลิเมื่อพลัดเข้าคิดตั้ง

เห็นจักรหลอกเป็นดอกบัวก็เร่อมา  
จะถอนทั้งก็ไม่ขาดเหมือนปรารณา”  
เพลงยาวกรมหมื่นสวัสดียุ

“ในชาตินี้มีได้อยู่ชุลลอง  
ดุจจักรหักเห็นเป็นผกา

เพราะคะนองหนีบุญมุ่นโมหา  
ต้องออกมาใช้ชาติญาติเวร”  
เพลงยาวคุณพุ่ม

ข. เหาะเกินลงกา หมายถึง ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกินคำสั่งหรือที่มอบหมายให้ทำมาจากรื่อง  
รามายณะ ตอนหนุมานค้นหาเกาะลงกา

ส. อมพระมาพูด หมายถึง ไม่เชื่อ, ไม่เชื่อตามคำพูด มาจากการอมพระเครื่องซึ่ง  
เป็นเครื่องรางของขลัง

“ผู้หญิงย่านบ้านเราชาวบางกอก  
แต่พระเจ้าเสาชิงช้าทำโพธิ์

เขามกโลกกลืนพระเสียดะโษ  
ก็เต็มโตชาววังเขายังกลืน”

นิราศวัดเจ้าฟ้า—สุนทรภู่

ห. ฤกษ์เปลี่ยนแปลง หมายถึง ทำเรื่องร้ายให้กลายเป็นดี มาจากรื่อง รถมเสนชาดก  
ตอนพระรถเสนไปเมืองนางยักษ์สังฆมาร นางยักษ์เขียนสารผูกคอตมาไปให้นางกักริเพื่อฆ่าพระรถเสน  
เสีย แต่ฤกษ์พบสารนั้น จึงเปลี่ยนสารว่า เมื่อพระรถเสนมาถึงเมืองให้นางรับเป็นคู่ครอง

6.2 สุภาษิต คือ คติคำสอนซึ่งได้จาก พุทธศาสนา เรียกว่าพุทธศาสนาสุภาษิต ได้  
จากทางโลก เรียกว่า โลกนิตี นอกจากนี้เป็นคำสอนต่าง ๆ เช่น สุภาษิตพระร่วง อิศริยานุภาพิต ฯลฯ  
สำหรับสุภาษิตที่จะกล่าวต่อไปนี้ ได้นำสุภาษิตที่ได้คติจากทางศาสนาซึ่งปรากฏอยู่ในวรรณกรรมดังนี้

### ก. การไม่คบคนพาล

พุทธศาสนาสุภาษิตว่า

“นรชนห่อปลาเน่าด้วยใบหญ้าคา แม้หญ้าคาย่อมพลอยเหม็นฟุ้งไปด้วยฉันใด การส้องเสพ  
กับคนพาลก็ฉันนั้น”

(ราชธิดา)

ขุ. ขามหา. 28/303

“ปลาร้าพันห่อด้วย

ใบคา

ใบก็เหม็นคาวปลา

คละคลุ้ง

คือคนหมู่ไปหา

คบเพื่อน พาลนา

ได้แต่ร้ายร้ายฟุ้ง

เฟื่องให้เสียพงศ์”

โคลงโลกนิตี—สมเด็จพระยาเดชาฯ

“อย่าคบมิตรจิตพาลสันดานชั่ว  
คบนักปราชญ์นั้นแหละดีมีกำไร

จะพาตัวให้เสื่อมความเลื่อมใส  
ท่านยอมให้ความสบายหลายประตู”  
อิศริยานุภาพิชิต

### ข. นินทาและสรรเสริญ

พุทธศาสนสุภาษิต ว่า

“ภูเขาศิลาทั้งทึบ ไม่สะท้อนเพราะลมฉันใด  
สรรเสริญฉันนั้น”

บัณฑิตยอมไม่ทวนไหวในเพราะนินทาและ

(พุทธ)

“ภูเขาทั้งทึบล้วน

ลมพายุพัดพา

สรรเสริญแลนินทา

ใจปราชญ์ฤๅเฟื่องพัน

ข. ธ. 25/25

ศิลา

บ่ม

คนกล่าว

ท่อนได้จิ้งจก”

โคลงโลกนิติ—สมเด็จพระยาเดชาฯ

### ค. ความไม่ประมาท

พุทธศาสนสุภาษิต ว่า

“แล้วสอนว่าอย่าไว้ใจมนุษย์  
ถึงเดาวัลย์พันเกี่ยวที่เลี้ยวลด

“ผู้ไม่ประมาท ย่อมไม่ตาย”

ข. ธ. 25/18

มันแสนสุดลึกล้ำเหลือกำหนด

ก็ไม่คิดเหมือนหนึ่งในน้ำใจคน”

พระอภัยมณี

“อันคดอื่นหมิ่นคดกำหนดแน่  
ทั้งลวงล่องอเจียวทั้งเลี้ยวลด

เว้นเสียแต่ใจมนุษย์สุดกำหนด

ถึงคล่องคดก็ยังไม่เหมือนใจคน”

นิราศเมืองเพชร—สุนทรภู่

“พบศัตรูปากปราศรัย

อย่ามัวเมาเนื่องนิจ

ความในอย่าไขเขา

คิดตรองครึกทุกเมื่อ”

สุภาษิตพระร่วง

### ก. การผูกไมตรี

พุทธศาสนสุภาษิต ว่า

“ผู้ให้ ย่อมผูกไมตรีไว้ได้”

“ผจญคนมักโกรธด้วย  
ผจญหมู่ทรชนดี  
ผจญคนจิตใจโลภมี  
ผจญอสังข์ให้ยั้ง

“.....  
ปลูกไมตรีอย่ารูปร่าง

จ. กรรม

พุทธศาสนสุภาษิต ว่า

“บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อม  
ได้ผลชั่ว”

(พุทธ)  
“พักพองแดงเต้าถั่ว  
หว่านสิ่งใดเป็นผล  
ทำทานหว่านกุศล  
ทำบาปบาปกระชั้น

ฉ. ปิยวาจา

พุทธศาสนสุภาษิต ว่า

“เปล่งวาจางาม ยังประโยชน์ให้สำเร็จ”

“ผู้ใดใครเพราะเอื้อน  
มากมิตรเมื่อเอางาน  
หยามหยานกล่าวสาธารณ์

ล.ส. 15/316

ไมตรี  
ต่อตั้ง  
ทรัพย์สินเพื่อ แผ่นา  
หยุดด้วยสัตยา”  
โคลงโลกนิติ—สมเด็จพระยาเดชาฯ  
ที่รักอย่าตูดูก  
สร้างกุศลอย่ารูโรย”  
สุภาษิตพระร่วง

ล.ส. 15/333

งายล  
สิ่งนั้น  
สืบสิ่ง ดีแธ  
ชั่วร้ายตามตน”  
สำนวนเก่า

ขุ.ชา. เอก. 27/28

คำหวาน  
เกลื่อนหน้า  
มิตรเกลื่อน ไกลนา

คจสุริยะจันทร์แจ่มจ้า

“จะพูดจาปราศรัยกับใครนั้น  
ไม่ควรพูดอ้ออิงข่มข่มข่ม  
มันจะเรียนวิชาทางค้าขาย  
จึงซ่อง่ายขายดีมีกำไร

โลกนี้อุปประมา”

สำนวนเก่า

อย่าตะคั่นตะคอกให้เคืองหู  
คนจะหล่่วงลามไม่ขามใจ  
อย่าปากร้ายพูดจาอ้อฉมาสัย  
ด้วยเขาไม่เคืองจิตระอิระอา”  
สุภาหิตสอนสตรี